

ТӨЛӨПБЕР

ҒУРАТОВ

АШЫЛЫСЫҰ

(қосықлар хәм поэмалар)

„Қарақалпақстан“ баспасы
Некис—1977 ж.

КК 2
М. 68

3733040200
М-357(06)—77

Төлепберген Мәтмуратов өзінің көп ғана лирикалық қосықтары менен кітап кумарлардың кеуліне унаған шайырлардың бири.

„Ашылысыу“-шайырдың соңғы жыллары жазылған лирикалық қосықтары менен поэмаларының жаңа жыйнағы. Онда автордың тууылған жердің гөзаллығы менен халықлар дослығы, заманласларымыздың мийнеттеги мәртлиги, партия, Ұатан ҳаққындағы йошлы қосықларына кең орын берилген. Оның көркемлиги күшли сулыу қосықлары кітап кумарларға зауық бағышлайды, оқыушының жүрегин жешип алады.

© „ҚАРАҚАЛПАҚСТАН“,—1977.

1
ДЭЎИР.
АДАМЛАР.
ӨМИР ҚУБЫЛЫСЛАРЫ.

ИСЕНБЕЙМЕН БАСҚА ЖӘННЕТ БАР ДЕСЕ

Исенбеймен,
Басқа намаң бар десе,
Исенбеймен—
Басқа анаң бар десе,
Исенбеймен—
Басқа атаң бар десе,
Исенбеймен—
Басқа Ұатан бар десе.
Исенбеймен—
Басқа зийнет бар десе,
Исенбеймен,
Басқа құрмет бар десе,
Сен жәннетсең,
Сен жәннетсең, Ұатаным,
Исенбеймен—
Басқа жәннет бар десе.
Өз Ұатаным—
Бауыр басқан уям ол,
Барлап көрсең,
Қай ұақ көрсең зия мол.
Өз Ұатаным
Баурына тартып тур,
Топырағы пахта өскен даламнын.
Көкке өскен
Токиодан артықдур,
Бир қысым боп
Нью-Йоркта жүргенше,
Жүрейин дә Шақаманда шалқып бир!

Ай-хай, жерим,
Ай-хай, ана топырағым,
Аналық сениң ийисиң
Аңқып тур маған, аңқып тур.

2.

Халқым бар мениң,
Бирлигин айтып;
Хұрлигин айтып мақтарман.
Өтседе ұақыт
Өшпейди аты хатлардан.
Рухым мениң—
Ленинлик Уллы идея,
Жүрекке орап,
Сезимге орап сақларман.

3.

Өз елимде тас төсеп бер,
Жатайын,
Басқа елдиң
Мамығында жатпайман.
Зат керек пе,
Аз керек пе, көп керек пе,
Сағайын.
Бирақ та мен
Ұатанымды,
Халқымды,
Идеямды сатпайман.

24/II 1976-жыл.

АҒЫП БАРАР АҚ СӘҰЛЕ

Гүзар жоллар, гүзар жоллар
Толып аққан дәрьядай,

Ертектең қосығы —
 бүгінгі қосық...
Айға ушып барыў —
 ертек емес бул,
Барамыз бәримиз
 тартса дуз-несип.
Экспресс корабль
 қатнар еле, —
Ай менен жулдыздың араларына,
Еле қол жетпеген
 планеталар —
Өтер адамлардың
 қарамағына.
Енди туўылмаса
 жаңа ертеклер,
Бурынғы ертеклер
 тозып баратыр.
Жаңа қанат байлап
 асыққан дәўир
Сеслерден,
Ертектен
 озып баратыр.
Гейде төне шөңге ғаррылар
маған:
 „Япырмай балам,
Төрткүлге жетерек
 бурын үш қонып,
Сизиң заманыңыз дус келип,
Усы күнде
Ет писиримде
 жетип барамыз.
Жер тартылып баратыр ма, я...
Бул қалай?!“ дейди.
Ғарры түсинбейди,
Түсинбейди
 дәўир тезлигин.

Себеби:

Арбаның алтақтасынан

Минди—

машинаның кабинасына.

Бир басқышты

атлады бирден.

Бирден қанат байлады,

Бирден бағлы болды,

Бирден сайрады.

Өзгерген жоқ

ұақыт өлшеми:

Бир сутка ишінде

24 саат

Өзгерген жоқ

жердің тезлиги,

Өзгерди қанат.

Қанатлы дәуір бул

көкті жаўлаған,

Оның қақарманы Прометейдей

Таўлардың тасына

шынжырланбаған,

5-апрель. 1973-ж.

АДАМЛАР ОЯҰ

Заманымның адамларын

Ҳешким келип жулқымас.

Сондадағы ояў бәри,

Ҳәргиз тынып-тыншымас.

Бәримиз де, бәримиз де

Баратырмыз асығыс.

Қыял деген толы бизде,

Ой менен бәнг басымыз.

Жумыс деген быжнап атыр,

Керек бәрін үлгеріу.

Жанымыз—от, ғыжлап атыр,
Керек елге нур бериў.

Жанбас қала алабында,
БАМ да үлкен қурылыс...
Бәри, бәри қараўыңда,
Бәлент-бәлент шыңымыз.

Жумыстың бар аўыры да,
Көп бирақ та қызығы,
Ұатанның ҳәр аўылы да,
Хәтте көк те бизики.

Тасып атыр ырыс деген,
Жер де, суў да бахтымыз.
Асып атыр жумыс деген,
Жетпей атыр ўақтымыз.

Күнлерди күн қуўаласа,
Тыным таппас исполком,
Бетон балкон унамаса,
Салар еле мыс балкон.

Кулатамыз гөне жайды,
Ойлап жаңа үйди биз.
Өсип барар жайлар сайлы,
Өсип барар дийдимиз!

Ўақыт жетпес исимизге,
Түнде ғана саўамыз,
Хәтте бизлер түсимизде,
Жоллар жүрип барамыз.

КИЙИМЛЕР КӨК...

Токарь ма ол я шопан ба?
Бәринде де табыс көп,

Үйинде де, күйинде де,
Кийимде де нағыш өп.

Қарап тұрсаң бәри муздай,
Бәри муздай кийинген.
Ҳаяллар да мисли қыздай,
Танымайсаң кийимнен.

Адамларға нәзер салсаң;
Түрли липас, жасыл, ақ..
Кәсиби не? Танымайсан,
Бир-биринен басым-ақ.

Ұақыт өгер билинбей-ақ,
Көпдур кеўли тоқ адам,
Кийим деген кийилмей-ақ,
Шығып атыр моладан.

Сонындай бул сулыў заман,
Бундай болмас түсинде,
Ҳәй, адамлар, гөне болмаң
Жаңа кийим ишинде.

ҒАҰҚЫЛДАСАР ҚАРАҚАЛПАҚЛАР

Мейлис-мерскеде, кешки жыйында,
Ески массагеттен өнген урпақлар—
Қустай сергекликти сезип бойында,
Ғаўқылдасар кеште қарақалпақлар.

Айтқан сөзлерине бузаў емдирип,
Бийди, ханды Өмирбекке жендирип,
Сөзлерине аяқ қойып, жүрдирип,
Ғаўқылдасар кеште қарақалпақлар.

Кеўиллери желип турған арғымақ,
Көкиреги ийип турған зер булақ
Сөзлериниң пәтлеринен таў қулап,
Ғаўқылдасар кеште қарақалпақлар.

Симоновтан сөйлеп, Аббазды айтып,
Мысырдан гәп қозған, Харьковтан қайтып,
Жердиң жүзин шолып, барлығын қарпып,
Ғаўқылдасар кеште қарақалпақлар.

Ортаға алып қатықулақ, қарыйды,
Басына көтерип жаңа дәўирди,
Ай үстине тигермиз деп қара үйди,
Ғаўқылдасар кеште қарақалпақлар.

Тап жаңа жұлдыздан түсип келгендей,
Ай таманға өзи ушып келгендей,
Бул кәраға жаңа көшип келгендей,
Ғаўқылдасар кеште қарақалпақлар.

Жүрген жолларында, ўақыт қыстаўда,
Жаңа мәни берип жаңа нускаўға,
Самолет бортында, автобусларда
Ғаўқылдасып барар қарақалпақлар.

Әжеп заман болды айға жүрер деп,
Нөкистиң жайлары көкти тирер деп,
Кийим таза, төсенериң гилем деп,
Ғаўқылдасып барар қарақалпақлар.

Коммунизм деген киятыр десип,
Бири „аўа“, бири „тура тур“ десип,
Жақсылықты айтпаў гүнадур десип,
Ғаўқылдасып барар қарақалпақлар.

„Әкемиз де бүйтип әлпешлемеген,
Жай берип қойыпты бизге төбеден...“
Ташкенттен, Бакуден, Оштан, Шегеден
Ғауқылдасып келер қарақалпақлар.

Кийимлерин кийип дәўир салтынын,
Шөгирмесин киймесе де халқынын,
Қалдырмастан ғаўырлысын, шаўқымын,
Ғауқылдасып келер қарақалпақлар.

Ели ушын айтары тек қалыс гәп,
Келешекти қыял менен нағышлап,
Сөзиниң шынлығы ушын нан услап,
Ғауқылдасар кеште қарақалпақлар.

Сәўбетлесіў ушын бәне кем деме:
Ушырасыў, үлпетлесіў, деңгене...
Коммунизм—уллы мәнзиллерге де,
Ғауқылдасып барар қарақалпақлар.

ЖОЛ

Жер үстинде жоллар нобай дым,
Тутастырар кубла, арқаны.
Гә үстинен өтер тоғайдың,
Гә өтеди таўлар арқалы.

Жол өтеди саҳралардан—
Саратанның күни қақсатқан.
Гүзар жолға қарады дәўран,
Өтер оннан үлкен составлар.

Жоллар жолдас мәңги жылларға,
Ағыс яңлы сирә тынбайды.
Миннетдарман мудар жолларға
Жақынлатқан алыс дийдарды.

Жолаушыман мен де жол жүрген,
Тыным бермес маған арзыуым.
Асығыспан дослар, күн-күннен,
Күтер мени алда мәнзилим.

Жол салыуға мен бир талабан,
Мениң жолым нәзик дым, бірақ,
Қосық пенен жоллар саламан,
Адам жүрегине дуұрылап.

Барлық соқпақ, барлық жоллардан
Дослық жолын занлы көремен.
Бул жол ушын бәрін арнайман,
Керек болса жанды беремен.

Дослық жолы қауип-қатерсиз,
Нағыз жолы бизиң дәуирдиң.
Сиз егленбей оннан өтерсиз,
Кереги жоқ шлагбаумның.

Жол дегениң сондай уллы зат,
Үлес қосың оны оңлауға.
Тасылса да оннан түрли зат,
Бомба тасылмасын жолларда

Жоллар жүрип бизлер өсемиз.
Нурлы жолда ҳеш гәп шаршауың,
Дүнья жайнап турсын десеңиз,
Адам ығбалына жол салың.

Алда-мәнзил, кеуилде үмит,
Еле талай таулар асамыз.
Гүзар жолым, өзиңнен жүрип,
Коммунаға дийдарласамыз!

ЖАБАНЫМ, ЖАСЫЛ ДАЛАМ

(дүркін)

I.

Ауылым, таныдың ба,
Баяғы жас баланы?...
Шадлығым, анығында,
Өзиңнен басланады.

Күнлерім күлімледі,
Ойнадым ай батқанша.
Ишлерім дүбірледі
Бір бала ойнап қалса...

Ойыным қанған емес,
Жууырдым айың менен,
Исімде болған емес
Әжинияз шайыр менен.

Бұл шексиз әлемге сен
Кишкене есик болдың.
Жаңам да, гөнем де сен,
Сен маған қосық болдың.

Ауылым, менің ушын
Мудамы жарық кешің.
Сен болдың соның ушын
Өмірдің эллипеси.

Ауылым, таныдың ба.
Баяғы жас баланы?...
Шадлығым, анығында,
Өзиңнен басланады.

II.

Арнайман саған бәрин.
Кетсем де бул карадан.
Ойнақы самалларын
Шашымды сыйпалаған.

Ай нурын дирилдетип,
Суўларын сыңғырлаған.—
Жүректи дүпилдетип,
Ойымды тындырмаған.

Қараүйде жатсамдағы,
Ойларым балалаған.
Қыялым аспандағы
Жулдызды аралаған.

... Жуўырғыш болайын деп
Изледим ғулығулық.
Жумсады анам мени,
Қырсықсам урып-урып.

Аўылым—ой шарбағы
Аўылым—адақ арбам...
Қалалы болсамдағы,
Бәри бир сенде барман.

Биринши балалығым
Өзинде дүбирлеген,
Биринши „даналығым“
Ойымда дигирлеген.

Болар ма адам сирә
Жерине жүгинбеген!

III.

Ғаррылар шырағым деп
Шығады жолларымнан.
Кемпирлер қарағым деп
Сүйеди қолларымнан.

Ауылым көркейипти,
Жайлардан билип турман.
Ағалар еңкейипти...
Ойларға шүмип турман.

КӨЗ КӨРГЕНЛЕР

Жууырған далаларым,
Келмедим бағың ушын.
Көз көрген ағаларым,
Сиз мениң сағынышым.

Сиз маған атқа минип
Шабыұды үйреттиңиз,
Сөйлесем ақтарылып,
Жаныұды үйреттиңиз.

Көз көрген жеңгелерим.
Келдим мен араңызға.
Баяғы дөңгелегим
Сизлердің балаңызда.

Сиз мени „кишкене“ деп
Кеулимди өсирдіңиз,
Кесеклеп қашсамдағы
Кейининен кеширдіңиз.

Көз көрген жораларым,
Тартып тур дала бүгін,

Сиз мениң ораларым,
Сиз мениң балалығым.

...Күндизи, ақшамы да
Машинаға ход бересиз.
Биздағы йош шамына
Мудамы от беремиз.

Қыйын-аў кәсип танлаў,
Ҳәркимниң өз жумысы.
Бизики — қосық таллаў,
Қадимги сөз жумысы.

Саў болың ағайинлер,
Саў болың көз көргенлер.
Саў болың ағайин жер,
Саў болың өскен жерлер!

КӨП ЕДИ МҮШКИЛИМИЗ...

Ашылып жаз күнимиз,
Ақ еди үшкилимиз.
Аз еди ҳэзлигимиз,
Көп еди мүшкилимиз.

Сол урыс жарлы қылды,
Биз болсақ шөже нағыз...
Көп еди ғарры-ғурры,
Аз еди әжағамыз.

Жалыны шарпып еди,
Урыстың дүтин жедик.
Кеўлимиз жарты еди,
Жәмлесип пүтинлендик.

Үйлерге үй қосылып,
Бир жерге жәмленистик,
Жипектей биз еселип,
Мудамы қол беристик.

Ғарры да, жас та тендей
Ауырды арқаладық.
Уясыз хәррегендей
Хәр жаққа тарқамадық.

Ашшы еди шежиремиз,
Душшы еди өмир деген.
Дүт еди өжиремиз,
Сүт еди кеуил деген.

Шыдадық матам дөнсе,
Шыдадық тасларына...
Тағдириң қаған келсе,
Қатты екен баста мына.

Көп еди сол дәуірдің
Шуқыры, қазғанағы.
Хәмемиз ағайиндей,
Ағайин базбаяғы.

Бар еди кулақ бурау,
Бар еди ел тарығыу.
Жоқ еди зыят жылау,
Жоқ еди жорта күлиу.

Бар еди темир тәртип,
Жоқ еди жан ашымау.
Жоқ еди уйқы артық.
Жоқ еди манаусырау.

Анамда толы күйик...
Жоқ еди пүтин бауыр.

Мен—бала, соны билип,
Онша көп қутырмадым.

Сум тағдир геўеп көрди,
Күшлерге күш тирести.
Хатлар да мәдет берди—
Маркасыз, үш мүйешли.

Ашшы еди шежиремиз,
Душшы ели өмир деген.
Дүт еди өжиремиз,
Сүт еди кеўил деген.

ҚАРА ТАЛЛАР

Сырласым қара таллар,
Муңласым қара таллар,
Астыңда пайда болған
Ағарған жаңа тамлар.

Сырласым қара таллар
Бир нәрсе сыбырлаған,
Астыңда ақ отаўлар,
Шымшықлар жуғырлаған..

Астыңда самал гүўлер,
Пайызлы қара таллар,
Үйенди өлтиргенлер
Жаўызды, қара таллар.

Өмириң қанша жыллық!
Әжағам тигип кетти.
Сизлер де тұрсыз мулгип,
Мени де күйикли етті.

Муңласым кара таллар,
Ушырып кептеринди,
Астыңда талай сапар
Жайғанман дәптеримди,

Самаллар ойнап ескен
Дәптерди жулқығанда—
Ойларым дүбирлескен
Дүздеги жылқылардай.

Алыстан қара таллар,
Көрдим мен қараңызды.
Шыжғырған саратанда
Жайдыңыз саяңызды...

Сындырсам шыбығынды
Кешириң, кара таллар,
Гүжитип сыбырлыңды,
Кеулиме илхам болып
Есилиң, кара таллар,
Қосығым, кара таллар!

Жеңімпаз ветерандай
Турыпсыз, кара таллар,
Шақанды көтере алмай
Ийіңсиз, кара таллар.
Бийіксиз кара таллар.
Ядқа алсам әжағамды,
Күйіксиз, кара таллар!

Қатара кара таллар,
Дәртіме дауа таллар,
Дәрегін ийеңиздин
Самалдан сора таллар...
Дәртиңди қайдан билсин

Нарт шыбық бала таллар...
Муңласым, қара таллар!

АЛЫСТАҒЫ ДОСҚА

Сезбедик достым бұрын,
Гүл дәуран қайда бүгін?
Ол—сениң йошлылығың,
Ол—мениң шайдалығым!

Сүрникпей өтеди ким?
Көп болды шалалығым...
Ол—мениң қателигим,
Ол—мениң даралығым.

Баяғы кеуіл берген
Қыз бенен жасайды ким?
Ол—сениң сулыұ жеңген,
Ол—мениң начальнигим.

Биз гейде келиспеймиз,
Қалай да орынлы бул.
Бирақ та кейиспеймиз.
Ол—сениң жеңиллигиң,
Ол—мениң мөминлигим.

Болса да тарыслығың,
Қымбатлы атың бүгін:
Ол—сениң алыслығың,
Ол—мениң жақынлығым.

АҰЫЛДЫҢ АДАМЛАРЫ

Ауылдын адамлары
Кеуили ақ пахтадай,

Қарайды маған бәри,
Қарайды жалтақламай.

Келеди ырасынан,
Келеди қаттырақ дым.
Ақыры баласыман
Баяғы Мәтмураттын.

Саўалы тайын бүгин:
Көп дейди тәўир жигит...
Қаяқта шайырлығың?
Жаз дейди шайыр жигит.

Жаз дейди Нарымбетги
Планын ирилеткен,
Жаз дейди Палымбетги
Калада күни өткен.

Жаз дейди саўыншыны,
Шәкирти шәтирлеген.
Жаз дейди табелшини
Тәжимниң ҳақын жеген.

Жаз дейди жездемизди
Күлки етип, ермек етип.
Жаз дейди өзгемизди
Ҳәммеге өрнек етип.

Кеўлинде таў болса да
Өзлери паң болмаған,
Үстине шаң қонса да
Кеўлине шаң қонбаған—

Аўылдың адамлары...
Көп меннен өгинери,
Тамаша саўаллары,
Тап-таза көкиреги.

КӘТКУДА

Ауылдың бағынары,
Кеуили ақ гүл киби.
Өзинен табылады
Бердақ хәм Мақтумқулы.

Елиниң арын арлап,
Елиниң мәпин сүйген.
Сөйлетсен кетер саўлап,
Кеуилине нақыл түйген.

Хешқашан ары сүймес
Қайысып, майысыўды
Хәм тағы жаны сүймес
Жамбаслап шай ишиўди.

Жумыссыз жатпас ҳасла,
Күн шықпай оянады...
Ислемей қарап жатса—
Қақсайды кол-аяғы.

Келиншек түскен жердин
Тойына араласар...
Ишимлик ишкен жерден
Шапанын ала қашар.

Олсыз той тарқамайды,
Ол—елдин сүйенери.
Ақлығын арқалайды
Хәм оған сүйенеди.

Ер, хаял жәнжеллессе,
Кейийди, бақырады.
Оларды сол күн кеште
Тамаққа шақырады.

Жасларға ақыл айтар
Кем ақыл болмасын деп,
Тойларды саўып қайтар
Намақул болмасын деп.

ТУРАҚЛЫ АДАМ

Болса да есик бетте,
Сүйеди ғаўырлыны.
Жақтырмас көшип кеткен
Қалалы аўыллыны.

Парқ емес ыссы, салқын,
Кийеди малақайын,
Ислеген иси алтын,
Ал өзи қарапайым.

Қарасар егиниңе,
Пақшаңа ылай ағар.
Құлласы, кеўилине
Жақсылық уялатар.

Май тасып теримшиге,
Ғаўышқа суў ашады.
Қой берип сүйиншине,
Қайғыңа жыласады

Бармаса там көмекке
Ол ушын гүна болар.
Қол болар қол керекке,
Тойларда думаланар.

Аўылдан көшпейди ол,
Екшемби, шийшембиде
Жумысын истейди ол.
Қалалы Бийсеннің де,

Гүз келсе жаўдай жумыс...
Жүклесер пахталарды.
Әйтеўир кандай жумыс
Болса да аткарады.

От жағар қолы күйип,
Кетпейди қуўсаң оны.
Бригад соны билип,
Бәрқулла жумсар оны.

ОСПАН БАЛА

(юмор)

I

Қалаға қашқан бала
Қыдырып келди бүгін.
Қадимги Оспан бала
Тауыпты жолды бүгін.

Аўылдан кетип еди
Қала хәз деген менен
ПМК ға өтип еди
Азы-кем хөнер менен.

Иследи қалақ-қулақ,
Пол қақты, жай сыбады.
Ишти ол арақ сорап,
Ақшаға жалшымады.

Аңсаған қалада да
Тутты оның ериншеги.
Жүдеди бара-бара,
Бақты оны келиншеги.

Калада арттырганы:
Желкеге шаш жиберди,
Үйинде көп турмады,
Баўырлап Ашшы көлди...

Үрдистен айран қалды,
Үрдистен катық қалды.
Биймезгил сайранлады,
Ағашғай қатып қалды.

Сағынды жигитлерди,
Сағынды бйипул сүтті.
Ұаялын үгитледі.
Мақтады, куй қылжытты.

Аңсады өз даласын..
Түсине ене берди.
Ұаялын, үш баласын
Жетеклеп келе берди.

2.

Дослары қоршап алды,
„Келиўин жаңалық“ деп.
Осекең жол табады—
„Бизики балалық“ деп.

Хәммеси мирәт салды..
Осекең кирип барды...
Көгерип Қуўатжанды,
Қолтықлап Үмитханды.

Күлимлеп қарсы алады,
Қоялы барын-жоғын.
Қай үйге барсадағы
Ағарған ағыл-тегия.

Алты күн аралады;
Хәз екен аўыл деген,
Шад екен жоралары,
Ийтырқын қаўын деген.

Оспанның хұрмет-сыйдан
Жүзлери жайнап кетти.
Қызлары: Зийнеп, Гүлжан
Далаға ойнап кетти.

Олардың қасларына
Ойнақлап ылақ келди,
Көзлерин жаслады да
Оспанға жылап келди.

Сыйырлар мөниресип,
Қой-ешки манырады.
Баллары „Үбий“ десип
Оспанға тығылады...

3.

Аўыллас яр-дослары
Оспанға минип-түсти.
Басқыға жол баслады,
Қармақтай илип түсти:

— Далада жағал ешки,
Албырап сасып жүрме.
Көринсе саған ешки,
„Үбий“ деп қашып жүрме.

— Хәй Оспан, Оспан бала,
Табасан сен берекет,
Сыйырдан қашсаң бала,
Терекке өрмелеп кет.

— Далада тауық көрсен,
Қарама жолдасына.
Кирип ал жарық көрсен,
Шығып ал тамбасына.

— Кейниңе бәсип кетпе
Көл көрсен, теңиз көрсен.
Қалаға қашып кетпе
Алақ көз өгиз көрсен.

— Жүрипсең орайда сен,
Жайдасаң бес қабатлы.
Жеп жүрме қалайда сен
Қауын деп асқабақты.

— Бир тостлық болып қалды,
Қанекей, ал қонағым,
Күлкиден оңып қалдық.
Кейни де бар қонағым...

Ұа-ха-ха, күлки кетти
Көтерип тамды басқа.
Шифонер дир-дир етті.
Көзлер де толды жасқа.

* * *

Хэй, Оспан, Оспан бала,
Тарийхың дәстан бала,
Хошжакпас, жалқау болсаң
Орын жоқ аспанда да.

ЖАП-ЖАСЫЛ, ЖАСЫЛ, ЖАСЫЛ...

Ауылдың дөгергеи
Жап-жасыл, жасыл, жасыл...

Ақ пақта жөнеледи,
Шадлығым машин-машын.

Тийелген машиналар
Тартады ыңыранып.
Гәрдийер бригадир
Дүмпекте турып алып.

Ауылдың даласы бай,
Көрейин, қыр асайын,
Берип тур күле шырай
Қәр түби ғауашаның.

Шыртылдар қауынлары,
„Тийсең тек шытнарман“ деп.
Шабдалы дәртке дәри,
Жийдеси шықлардан көп.

Тик өскен ақ тереги
Кеуилимди бийиклеткен.
Қалайша бул жерлерди
Көзлерим қыйып кегкен.

Жап бойы тереклерің
Ийилип ойға шүмген...
Ақ, мениң өскен жерім,
Ақ, мениң қыймас иргем!

Ауылдың дөгереги,
Жап-жасыл, жасыл, жасыл.
Шадлыққа бөленеди,
Кеуилим қасыл-қасыл.

* * *

Мен саған уясына
Талпынған палапандай,

Сен маған аясында
Өсирген алакандай.
Сен мениң шаңарағым,
Мен сениң уўығындай.
Мен сениң қала бағын
Көркейткен шыбығындай,
Сен мениң нәрұанымдай,
Мен сениң әрманындай,

Сен мениң галпынарым,
Жаңлайсаң тар ишінде.
Сен мениң мойтумарым,
Сақлайман жан ишінде.

Сен ядсаң мениң ушын,
Сәўгили яр атындай.
Сен мениң куўанышым,
Сен мениң қанатымдай.
Сен менин ядта қалған
Ен жақсы қосығымдай,
Мен сениң алыўындай,
Сен мениң қосыўымдай.

Октябрь, ноябрь 1974-жыл.

АРАЛ САЗЛАРЫ

(Дүркин)

Асаў қудирет мени шуўлап қорқытпа,
Асылып аларман ақ жалларыңа.
Бердақ йошы менен мени сарқытла,
Қуйылсын қосықлар ақ залларыма.

Әўпилдеп, шуўылдап толқының менен
Жапырып өтердей болып жуўырдың...

Айбат шекпе теңиз сур түриң менен,
Маған музыкадай сениң шуўылдың.

Шуўылдың не? Әўпилдин не? Хәўир ме?
Корқыта алмайсаң бизди гүркиреп.
Бизлер туўылғанбыз сондай дәўирде,
Бизди жолдан урар артық күлки тек.

Шомылдым, сүңгидим қойныңа енип,
Үрпек шашларымды тарап өтесең.
Бул не мәни? Сонша пәт пенен келип,
Аяқ ушларымды жалап өтесең.

Инсан тереңинде ой бар, билим бар,
Теңиз тереңлиги гүңгирг билимсиз.
Сениң толқынларың тынбай шуўылдар,
Мениң өмирим де сендей тынымсыз.

Асаў кудирет мени шуўлап қорқыпа,
Асылып аларман ақ жалларыңа.
Бердақ йошы менен мени сарқытла,
Қуйылсын қосықлар ақ залларыма.

28/VIII 75.

ҚУМЛЫ ЖАҒАДАҒЫ ОЙЛАР

Көрген көзлериме инанайын ба?
Орнында турақлап тұрсаң болмай ма?
Жағанда жүйиткиген қуралайыңа
Зәңгер суўларыңды қыйсаң болмай ма?

Шошайысқан қумлы төбелер көрдим,
Қайырлап қарайған кемелер көрдим,
Мөлдірликте қай теңизден кем келдің?
Мөлдіреп Мойнақта тынсаң болмай ма?

Әуел көргенимде тас жағыс едің,
Әмиўдиң суўлары, мәс ағыс едің,
Өңим бе? Түсим бе? Бул көргенлерим,
Бийкар деп көзимди жумсам болмай ма?

Сулыўым жылыслап қашып баратыр,
Кем-кемнен араны ашып баратыр,
Маған Арал емес, косық баратыр,
Жалмажан изинен куўсам болмай ма?

Әмиў көрки ғалласлаўда, бурқыўда,
Берилмей шаўқымға, қуры қыйқыўға,
Қумға аққан гәўҳар суўды бийхуўда,
Өзине қаратып бурсам болмай ма?

Әмиўди анамдай әдиўлемесем,
Суўларын үнемлеп қадирлемесем,
Бир тамшысын нан усағы демесем,
Гәўҳар суў соншама арзан болмай ма?

Шайырға илхамын жойтыў жараспас,
Дәрьяға, теңизге қайтыў жараспас,
Теңиз қашты дейип айтыў жараспас,
Аралым қайтадан толсан болмай ма?

Бағларға бүркенген Орта Азиям,
Өз меканың, өз ұатаның, өз уяң,
Серпилдің бе күн лаплаған жазынан,
Туран ойпатына сыйсаң болмай ма?

Әмиў аяғында жалғыз мөлдирип,
Ғырра жағаңызға қонған ел бүгин,
Сен болсаң билдирмес Үстирт шөллигин,
Сен толсаң көллер хәм мыңсан болмай ма?

Суудың кемтарлығы жоғалып толық,
Қайтадан қамыслық, қоғалық болып,
Мойнағым курортлы жағалық болып,
Бұл кәраның бәри гүлпан болғай дә!

ТОЛҚЫНЛАР

Шуұылдап келип,
Жуғырлап келип,
Сыбырлап келген толқынлар,
Қуұаныш толы құшаққа
Бығырлап енген толқынлар,
Толқыңлар жаным, толқыңлар!

Әүпилдеп келип,
Елпилдеп келип,
Селкилдеп келген толқыңлар,
Өзиме қусап жүрегі
Шәүкилдеп келген толқынлар,
Ақ жалларыңыз желкилдеп,
Желкилдеп келген толқынлар,
Толқыңлар жаным, толқыңлар!

Қушағында тербеген толқын,
Сүйисип атыр жер менен толқын,
Енисип атыр нур менен толқын,
Боялып атыр зер менен толқын.
Әүпилдеп келген толқынлар,
Елпилдеп келген толқынлар,
Толқыңлар жаным, толқыңлар!

Нур емген толқын,
Шапқыласып бир-бирине тирелген толқын,
Ылақлардай умтылысқан
Гүеннен толқын.

Шуўылдап келген толқынлар,
Сыбырлап келген толқынлар,
Қушағыма бығырлап енген толқынлар,
Толқыңлар жаным, толқыңлар!

ДУЗГИН

Мойнақта терек көрдим дүзгин деген,
Қалай да бир өсимлик биз билмеген,
Суў көрмеген қумлақта өседі екен,
Сырласа биледи екен жүз жыл менен.

Көрип ем есигинде Ермекбайдың,
Қадимги жыңғыл ма деп ойлап қалдым.
Арал теңіз бойының шыршасы екен,
Көркі екен бул жақлардың, қумлақлардың.

Болса да қум ағашы, шөл ағашы,
Айдынлы Аралымның сән ағашы
Сексеуілдің жийени шығар деймен,
Я болмаса жыңғылдың қаналасы.

Тамыры тереңлеген, тереңлеген,
Сонлықтан түри-түсі гөнермеген,
Сэрүйи киби тұрқына сүйсиніп мен,
Суў әкеп қуйғым келді зерен менен.

Нәрсе ләм көрмесе де топырағы,
Жасарып жайнап турар жапырағы,
Саратанның от ескен күнлерінде
Сахраға ол өмир шақырады.

Өр өсимлик екен бул қайсар жанлы,
Гүзекти де ол мүлгип қарсы алмайды,
Қыста да турады екен көгис дөніп,
Уйтқыған бораннан да тайсалмайды.

МОЙНАҚТЫҢ ҚАРА ҚЫЗЫ

(Хәзил)

Мойнақтың қара қызы,
Сөзлери дәне қызы,
Қызындай Ерназардың
Көзлери ала қызы.

Сөзлерден уттырмайсаң,
Қабағым шыттырмайсаң,
Шабактай сыпқанайсаң,
Балықтай туттырмайсаң.

Табайын күйеу бала,
Өзиңе сүйеу бала,
Өзиндей қарапәрен
Нөкисте биреу ғана.

Келиссен бирге ислейсең,
Десем мен күлгишлейсең,
Алмадай мушың менен
Арқама дүмбишлейсең.

Нөкистиң жигитлери
Өзиндей искер болар,
Дүмбишле, дүмбишлей бер,
Келин боп түссен болар.

Қонақпан шақырмаған,
Тилиң бар тақылдаған,
Өзиңе тап болғай да
Өзиндей ақыллы адам!

Сөзлериң дауыллаған,
Мушың бар ауырлаған,

Өзиңе дуушар болғай,
Биймәләл сабырлы адам!

Хәзилге шыдамаға
Тайынман жүдә ғана,
Болғайман ауылыңа
Пәкизе куда бала.

Мойнақтың қара қызы,
Ойыншыл бәле қызы,
Қызындай Ерназардың,
Көзлери ала қызы.

Күйдирип отқа салдың,
Жеңгенди ядқа салдың,
Сонлықтан ысық болып,
Сөзинди хатқа салдым.

КЕЛДИМ АРАЛ БОЙЛАРЫНА

Келдим Арал бойларына,
Тутып мениң инкарлығым,
Бийхуш болып дийдарына,
Болғым келер сунқар бүгін.

Дәрман берер маған бәри:
Ұақ-шақ болып адамлары,
Салқын теңиз самаллары
Шашларымды сыйпар бүгін.

Сары кумнан жағыслары,
Толқынлардың нағышлары,
Дәргке дауа бағышлары
Курортларға тийкар бүгін.

Рәхәтдур сейил еткеним,
Қандай мениң өрнекли елим!
Аралымның ернеклерин
Сулыў жайлар қымтар бүгин.

Сен ләззетли Арал деген,
Нур тараған жағаң менен,
Қуры кумлақ, далаң деген
Бийкар бүгин, бийкар бүгин.

Теңлеси жоқ суўының деп,
Дослар, буны уғының деп,
Өз журтым, өз Қырымым деп,
Кеўил тасып айтар бүгин.

Мойнағым деп калеп келген,
Келешектен дәрек көрген,
Сайран етип Төлепберген
Шадман болып қайтар бүгин.

БАЛЫҚ ҚАБЫЛЛАЙТУҒЫН ЖАЙДА

Намазлыгер сеўер сәўлесин...
Сүен қандай, сазанлар қандай!
Балықшылар керер геўдесин,
Зер толтырып киятырғандай.

Мотор қайық турды қылпылдап,
Жылт-жылт етер тилең „ҳинжилср“...
Қабыллаўшы күйин шыртылдап,
Ылақасы аз деп гиржийер.

— Олай болса бүгиннен баслап,
Түслерде де ланыш көргейли!
— Ылақа деп жүрмениз услап
Қасындағы жумсақ жеңгейди.

- Аўа нәхән ылақал
— Ұа-ға-қаш!

Күлки деген гәўхардай җасыл,
Җарғын жүзге енди нур болып.
Бул күлкиден алғандай тәсир,
Шалқар теңиз турды тербелип.

* * *

Көрдим бүгин келиншекти
Келиңиз деп гәп баслаған,
Қолларында гилгий шабак,
Жипке дизип қақпашлаған.

Сулыў екен шабак дизген
Сүйрик-сүйрик саўсақлары,
Тиллеринен төгиледи
Дизилген сөз моншақлары.

Маған балық бердиңиз де:
Дедиң: „Енди суў сорама“.
Атыңыз ким дедим мен де,
Гүлзада ма, Гүлсара ма?

Айпаш дедим, Арзыў дедим,
Талай атты кайгаладым,
Ағынды айг ермек қылмай,
Ағаңман ғой, қой қарағым.

Алдыма көп сораў қойдың,
Сораў менен балық қойдың,
Сулыў-сулыў сөзиң менен
Самолеттан қалып қойдым.

Күйеўим де сиз қатарлы,
Курдаспан ғой, курдас дедиң,

Жолдан қалсаң меннен көрме,
Қалдырған ол уйкас дедиң.

Бул кәраға келин болып
Келген екен Шеге жақтан,
Сулыұ сөзин, хош минезин
Қосығыма еге жақтан.

ҚАЙЫҚТАҒЫ ҚЫЯЛЛАР

Қайдасаң Шевченко жүрген жағалық?
Қайдасаң Бердақтың басқан излері?

Толқын қасларыма келди ағарып;
„Қосығын ядладық қашшан биз деди.

Сөйтти де толқынлар шайқалып кетти,
Ишінде айтажақ ой қалып кетти.

—Тербеме, толқыным, енди тербеме,
Самал сыбырлайжақ маған бирнеңе.

—Со сол күнде, со сол күнде, сол күнде...
Айт, самалым, сен оларды көрдіңбе?

—Көрмек түе сүйип өттим жүзинен,
Қосықларын ядлап алдым өзинен.

Тыңлар болсаң излерімнен жуұыр деп,
Есип өтті бир нәрселер гүбирлеп.

—Қулпы таслар қойылған ба Бердаққа?
Қулағыма сыбырлап өт аұлақта?

—Бердақ жазылған соң халық жүрегине,
Ондай қулпы тастың...хуұ...кереги не?

—Гүўле самал, гүўле самал еринбе,
Не билессең Тарас шайыр жөнинде?

—Бердақ қонған жерден ол да дәм тагты,
Бир көрсем деп гүрсинди ол салмақлы.

Оның ашынғаны жарлы-жакыбай...
Қарақалпақлар түсинсин деп оқымай,

Сүүрег етти аянышлы турмысты:
Отын арқалаған ҳаял тырмышлы...

Бул сүүреттиң аты „Ғарип шеше“ деп
Ести самал украинша „шо, шо“ деп.

Сол ўақта толқынлар толқып ашыўлы,
Кишкене қайыққа келип бас урды.

—Ушырасты ма сирә бул еки шайыр?
Айтып бер толқыным, болайын қайыл.

—..Табыстырды олар көздеги жасты,
Сонлықтан да мениң суўларым ашшы.

—Көздиң жасы деген сонша болмақ па?
Көз жаслар көппеди Тарас ,Бердақта?

Дебдиўни шығарып толқынлар деди:
—Шайырдын көз жасы аз болармеди?

Олар еки елдиң мунын көтерген,
Көз жасқа косылып толқып өтермен..

Қайдасаң Шевченко көрген Қос Арал?
Бердақ бул жағала қанша жасаған?

Мениң бойларыма шапшыды толқын:
—Өлип көрген емес екеуи бир күн.

* *
*

Аўға түскен балықлар маған
Йошка түскен қосықтай қызық,
Көп қыңырлық етеди саған,
Кете жақтай аўларды үзип.

Балық қырда сейилде емес,
Суўда ғана жүрер дигирлеп.
Қосық тек те кеўилде емес,
Қағазда да тұрсын дирилдеп.

СӘЛЕМ

1

Сәлем-елдің сыйласығы, бахалаң!
„Жолдан өткен жолаушыға сәлем бер, —
Деп үйреткен еди маған ата-анам,
Мейли ишши, болсын, мейли қалендер“.

Сәлем! Бул сөз шерик намыс-арыма,
Сәлем абырайлы мениң үлкемде.
Көргениңди таны, яки таныма,
Сәлем бериў дәркар жасы үлкенге.

Иззет-хүрмет деген бул жағаларда
Бурынғыдан қалған. Ялқа түседі..
Көргенли адамлар ақсақалларға
Сәлем бериў ушын аттан түседі.

Ҳэй, жолаўшы, энди саған айтарым,
 Ғаррыға сәлем бер, ийил, тәжим ет.
 Адамға сәлем бер, қорықсын шайтаның,
 Сәлем бериў деген жақсы пазылет.

Кемпирге сәлем бер: „Узак жаса“ дер,
 Бәлким, оның менен жасың узармас.
 Бирақ, төбең сенин көклерге жетер,
 Ҳәм тағы сәл жерде жүзиң қызармас.

Жолдан ғарры өтсе сәлем берип өт,
 Ертең сен де сондай ғарры боларсан.
 Сәлемди бермесең: мақсетіңе жет!—
 Деген жақсы сөзге жарлы боларсан.

Сәлем бериў деген ҳұрметтин басы,
 Атадан балаға көшкен бул әдет.
 Сәлем алыў деген-ғарры дүньясы,
 Тек оған мұдамы сәлем инам ет!

Октябрь, 1971.

АЛТЫН АҒЫС

1

Суўсыз жасар, нурсыз жасар қай инсан,
 Әмиў суўын суў деменлер, дәри дең.
 Қуяш пенен гәўҳар суўдан айрылсам,
 Онда мениң айрылғаным бәринен.

Салқын леби еки бойын желпиген
 Әмиў суўын суў демениз, нур деңиз.

Оны елдің ырысы дең, көркі дең,
Олсыз сәнли болмас еди иргеміз.

Соранаман: жинли демен Жәйхунды,
Әмиў тасып ғалласласа-еркелик.
Әмиў тасса абат әйлер халқымды,
Әмиў қайтса—жерим лаплар өргенип.

Әмиўдәрьям ғалласласа, ғағласа,
Алтын гүзде басым келер тәрезим.
Бурқып аққан бул дәрьясы болмаса,
Сонша даңқлы болармеди Хорезм?

Жадырап жаз, қойны толы гүз келсе,
Өз Әмиўин сөз қылады қарекен.
Әмиў тасса-мен жүремен беглерше,
Әмиў тасса-күнде мениң мерекем.

Мен тасыўын улығлайман дәрьяның,
Барған жери, жүрген жери гүлнағыш.
Әмиўдәрьям-алтын сандық арманым,
Әмиўдәрьям-алтын сазым, тыңлаңыз!

2

Жағанда жүрсем ат шаўып,
Жүргеним мениң—
патшалық,
Жағанда жүрсем от жағып,
Жүргеним мениң—
патшалық.

Толкып бир ақсаң қасымнан,
Бурқып бир ақсаң қасымнан.
Толқыўың маған—
патшалық,

Бурқыуың маған— патшалық,
Арнадан өтсең сылдырап,
Салмадан өтсең сылдырап,
Сылдырың маған— патшалық,
Сыңғырың маған— патшалық.
Өзинди көрип қуғанған
Бир күним маған— патшалық,
Жаўдырап өскен жағаңда
Бир гүлиң маған— патшалық,
Сайраған жазғы азанда
Бұлбилиң маған— патшалық!

март, 1973

МЫҢ ЖЫЛЛЫҚ ДОСЛЫҒЫМ БАР...

Мың жыллық қарақалпақпан,
Оғаўым мың жығылып, мың тигилген.
Үзиктиң тесигинен, шаңарақтан
Қайғының қараўытқан булты кирген.
Мың жыллық қарақалпақпан, бабам барды,
Урпағыман Берунийдің, Кашгарийдің.
Дөнейин деп жаўыма булгтай болып,
Қарадан қалпақ тигип басқа кийдим.

...Көп көрдим зорлық пенен
Халқымды ашлық бууды, зомбылықты,
Мәкан излеп қаңғыртқан қаслық бууды,
Мың жыллық тарыйхым бар, жол қурытты.
Мың жыллық эпсанам бар.

Мың өлип, мың тирилди
Не азаплар бермеди халқым мениң,
Тесик каптан төгилген бәтшағарлар!
Қарекен ҳәр жерде бир дән сыяқлы
Болса да батырлары, қалып қойды.
Жаўласып бирин-бири хан сыяқлы—
Қаракең Россиядан алып қойды...
уйымласқан ел болды пана таўып,
Өриси өркенледі, саўат алып,
Ленинлик идеядан отаўын көркемледі,
қанат алып.

II

Мың жыллық дослығым бар
мың жыллық тәжним бар, рус пенен,
Сонлықтап да
мың жыллық жазыўым бар.

Мың жыллық татыулығым,
Мың жыллық өмирим бар.
Мың жыллық сәлемим бар,
Мың жыллық мухаббатым,
Мың жыллық кеуилим бар.
Мың жыллық қарақалпақпан
Октябрьден қанат алған.
Мен оның шуғласынан

камал тауып,
Әлемнің ғөззаллығын
жаратарман.

Ығбалым деп карайман
Москваға

Әмиўдің бойларынан,
Қара таудан!
Жүзимде бахыт нуры күлим қағар,
Қарақалпақ—

Ленинге,
партияға

Қушак ашып,
кеўлинің гүлин тағар.

Гүлленгип Әмиўдәрья жағаларын,
Мен турыппан

бахыттың бийгинде!

Көп мениң тууысқаным,
ағаларым,

Көтеремен
Қанша жүк болсадағы
ийинимде.

Жасаймыз Россия қанатында,

Сонлықтан да

Биз үлкен державамыз!

Советлер елатында

Аман бол

ең үлкен әжағамыз!

ШОПАН

Жүрер кула дүзде бир өзи мудам,
Ысқырған боран да, саратанлар да.
Түсине енеди қасқыр хәм боран,
Қыялына келмес қараталлар да.

Отлақ жер енеди оның түсине
Хәм де шапқыласып жүрген қозылар...
Өңінде, түсинде ертер изине
Иси көп, айтажақ азлау сөзи бар.

Шопан—бул шынында ләшкерсиз батыр—
Меңиреу даланы өзи оятқан.
Ол бәрин жеңеди, өзи тайнапыр,—
Қайда ерлик болса излеп баратқан.

Базарды күсемес өзи көбаса,
Қалаға барса ол шаршап қайтады.
„Қала қызық емес, дала тамаша“,
Дейди де даласын аңсап қайтады.

Ойламан шопанды жеккесирер деп,
Жеккесиреуінди билмейди хәргиз.
Елди ойлағанға мудам тиреу көп,
Ел мүлкин бақпаған әне сол жалғыз.

Ол өз кәсибинен шықпас бир ели
Тынышлау бир талап табылған менен.
Ол мудам даланы күсер, себеби:
Өшегисип өскен дауыллар менен.

Күшли ерк керекти ондай болмаға,
Қыста панасы аз, жазда саясы,
Төтепкі береді шопан сонда да,
Себеби, жеңімпаз—мақсет қуяшы.

Шопан дөң басында керер көкирек,
Пүткил этираптың ийеси яцлы.
Бүгинги шопанлар болмас жегимек,
Ссебепи ел абад, дәураны шадлы.

Егерде набада қойы жойылса,
Кеўли кеншимейди жоргып, жуўырмай,
Қой менен сөйлесер, оның ойынша;
Олар қарақалпақша билетугындай.

Шопан ойы жақты, ойы қуяшлы,
„Күн ашық болғай“ деп тилеп барады.
Тәбияг қойнында керип кулашты,
Қарлы даўылларды иреп барады.

II.

ЭЖЕП СЕЗИМЛЕР.
ОЙЛАР

ЛЕНИНЛИК ИДЕЯ

1

Бизиң Ленин,
Бизин Ленин
Елим деп ойланды,
Халкым деп толғанды,
Елим деп улғайды,
Халқым деп киширди.
Өмирдин мазмунын
усылай түсинди.
Сүйеди сол ушын
оны жай халық,
Оның бахты ушын
Тар көшелерден,
Тайғақ кешиўлерден жүрди.
Жүрди Революция менен
толғаныл.
Ол аўырыў Россияның
Ҳақыйқат врачы болды.
Күндизи дем алмай,
ақшамы көз илмей,
Ол—Россияны гүзетти.
Сақлады оны
көрип көзиндей.

2.

Лениннің куралы
марксизмге жанылған.

Ол геллекесердин,
Шаш ал десе—
Бас алатуғын есердин
 куралы емес.
Сонлықтан да,
Емлеу куралы,
Әдалатлық куралы—
 деп танылған.
Лениннің куралы—
 ленинлик идея—
Нурлар ағымы!
Бирақ та
Зәхәрли нуры емес
 атом бомбаның.
Ол мениң шадлығым,
 мениң ығбалым!
Ленинлик идея— жаздың дауамы,
Мәңгилик өмирдин гарангиясы.
Ол—бәхәр самалы,
 бәхәр қуяшы!
Ленинлик идея
 көктеги қуяштай
Көринеди тум-тустан.
Сүйер оны Вьетнам,
 сүйер Ҳиндистан.
Ленинлик идея
 барлық еллерди
Ғаплет уйқысынан сятқан сәуир.
Ол-канатлы дәуир.
Ол-кудирегли курал!
Бирақ, жан алғыш емес,
 бәле қайтарғыш.
Түрли кесапаттан,
 түрли апаттан бизди қорғайды,
Онысыз мазмунлы
 өмир болмайды.

БӘХӘР ӘЙЯМЫ

Мине қадем қойдық жаңа әйямға,
Көктен төгилип тур қуяш нурлары.
Қыял алып ушар әлле қайларға,
Таза липас кийген үлкем гүл бағы.

Айлана әжайып азада қыздай!
Таллар жасыл дөнип, таллар түрленди.
Липасы тап-таза, липасы муздай,
Жасыл майсалар да әстен түргелди.

Суулар қосық айтып ағар салмадан,
Үнсиз түсинемен мүлгиген талды.
Ол жазған қосығын оқый алмаған
Базыбир наятый шайырлар яңлы.

Бәхәр қыялымды түртіп қозғаса,
Құлпырып жасарыу оның мәниси.
Бәхәрди жазбасам, қызды жазбасам,
Мениң қосығымның болмас нағышы.

Қуслар зып-зып етип ушар төбенде,
Кеуилде гирбиң жоқ зәрре ийнедей.
Тәбият тамылжып бүйгип дөнерме!
Саған түсіндирер бәрін сөйлемей.

Ғарры дийқан сууға шигит жибитип,
Шийрин қыял сүрер, кеули тазарар.
Бүгнлиги ғаррылығын умытып,
Сәлпәл мыйық тартып, нарттай жасарар.

Жап бойында көгис сүйрик қылтыйып,
Жыллы леп желпийди жипек урықты.
Ақ герек аспаңды гөзлер зинкийип,
Жарып өтежақтай ақша булытты.

Көк теңиз бултлардың сүўретин алып,
Салқын самал менен эсте тербелер.
Пүткил жаратылыс бәхәрди танып,
Қубылып дөниўге оған жол берер.

АДАМ БОЛЫҰ

Куўаныштан қанат алып, нур алып,
Хош сезимди қастерлеймен ҳаўадай,
Асқар шынға шығыў мүмкин куўанып,
Адам болыў мүмкин емес жыламай.

Қайғы деген куўаныштың астары,
Оқыма сен турған болсаң инанбай.
Көз жасыңа жығыў мүмкин басқаны,
Адам болыў мүмкин емес куўанбай.

* *
* *

Жигит отыр гүл дийдарға қараған.
Жүреклер урады мисли барабан,
Жуп көз тигиледи жуп қара көзге,
Билинбейди өткен ўақыт арадан.

Гөззал жатар яр билегин дастана,
Гүл дийдарлы қыз екен бир жас ғана.
Жигит қызға тигиледи соншама,
Деген яңлы: „Қарама қыз басқаға“.

Еки жастың қарсы алдынан суў ағар,
Ушқан қулар дүзиў ушпай, қыялар,
Аспандағы Ай да бағып бир қырын,
Булт артына жасырынып уялар,

Ашықлықты жырлағандай бир ғана,
Суў ағады толқынлана, нурлана.

Ашықлықты жырлағандай бир ғана,
Тереклер тур суу бойында ыргала.

8-ноябрь 1938-ж.

ЕРТЕҢ БУЛ ЖЕРЛЕРДЕН ПОЕЗД ӨТЕДИ

Бурқыған Әмиўдиң ағысын кесип,
Ертең бул жерлерден поезд өтеди.
Қублаға, арқаға самалдай есип,
Ертең бул жерлерден поезд өтеди.

Дослық көпиринен зуўлап мәңгилик.
Әтирапында көк шалғынды қалдырып,
Ушқан қустың қанатларын талдырып,
Ертең бул жерлерден поезд өтеди.

Әмиўдиң ағысы нурға шомылар,
Жайнаған жақтылық-сырғасы болар,
Паровоз жолымның жорғасы болар,
Ертең бул жерлерден поезд өтеди.

Тасып дәўир жүгин, тасып ырыскал,
Абадан елимди етип гүлистан,
Жериме көбейтип дос хәм туўысқан,
Ертең бул жерлерден поезд өтеди.

Арқа жақтан келип рус, қазағым,
Қайнаўын тоқтатпас қонақ қазаным,
Және де қыздырып қатнас базарын.
Ертең бул жерлерден поезд өтеди.

Шөллер бағлы болар, турмас шаң бүркіп,
Басын ырғап қалар еле хәр бир түп,
Шымбай хәм Тахтаның жерин жаңғыртып,
Ертең бул жерлерден поезд өтеди.

Дослар кушақ ашып узақ Сибирьден,
Талай дийдарласып, талай жибирмен,
Бизиң үйдиң қасы, мениң түбимнен
Ертең зуў-зуў етип поезд өтеди.

Байлықтарын жүклеп Орал таўының,
Алтайға жеткерип Шаббаз қаўынып,
Шады-куррам етип Аббаз аўылын,
Ертең бул жерлерден поезд өтеди.

Кенейтип үлкемнің арқа өрисин,
Толтырып үлкемнің кемтик-кемисин,
Досларға жеткерип саўға—жемисин,
Ертең бул жерлерден поезд өтеди.

Жүрген жерлеринде ел өсип ғаўлап,
Республикама бағышлап саўлат,
Жолларымды гүзар жолларға жалғап,
Ертең бул жерлерден поезд өтеди.

* * *

Мейли бийтанис бол, мейли танис бол,
Шайырларды сүйсең—артық көремен.
Гейде қостарыма (сөзден алыс ол)
Қосықларды сүй деп тәртип беремен.

Сен қосыққа бақа берместен бұрын,
Түсип көр қосықтың әлиппесине.
Телмир жұлдызларға жалғыз кешқурын,
Хәм де арзыўлыңды алғыл есине.

Әрман ет алысты—жұлдыз хәм күнди,
Қушағында өскен елинди сағын.
Сағын сен сапарда Әмиў — Жәйхұнды,
Ошағы мазлаған төриңди сағын.

Сөйтип кел қосықтың айланасына,
Таңғы гүлдей таза яран болып кел.
Сени көтерейін әбден басыма,
Кеулі елжиреген адам болып кел.

1972-жс.

ЖАҚСЫЛЫҚТЫҢ БЕЛГИСИ

Жақсылықтың белгиси;
Сөзлер айтсаң сындырмас,
Бир сөзиңди еки етип,
Еки сөзди бир қылмас.
Жүзиңди төмен қаратып,
Көп ишинде қыйғырмас,
Жақсыға зәлел болар деп
Жаманға мазақ қылдырмас.
Күн түнерип, күн айныр,
Жақсылар хәргиз айнымас,
Достының жаман күнинде
Достына болар қайғылас.
Түри-түсин қызартып,
Ашшы сөз бепен түйремес,
Қызыл тилин узартып,
Жаман жерден сүйремес,
Жаманға айтқан сөзлерим
Қадирсиз жерде қалар деп
Гез келген жерде сөйлемес.

Жаманлықтың белгиси:
Жақсы сөзди жақтырмас,
Ақты кара қылар да,
Қараны бирақ ақ қылмас,
Сырласым деп сөз айтсаң,
Аўзында сирә гәп турмас.

Күнлердин күни болғанда:
Шықпас жерден жыр тауып,
Досларына мин тағып,
Өзине шаң жуқтырмас.
Жалаңаш етке май жағып,
Сыптырылып туттырмас.
Иретли жерде уялмас,
Иретли жерде күле алмас,
Көп ишинде кеңкилдеп,
Күлкиден аўзың жыя алмас.
Жаксы сөзге еримес,
Жаксы менен жаманның
Парқын пәмлеп биле алмас,
Хәр кимге бир алаңлап,
Қызыл тили жалаңлап,
Жуўхалык етпей жүре алмас,
Журт оған инанбаған соң,
Ол да журтқа инанбас,
Сонлықтан жаксы сыналар,
Жаманлар хәргиз сыналмас.

ОЙ ТОЛҒАҰЫ

1.

Ойланба дейди докторлар,
Ойланбай жүриў мүмкин бе?
Ойланбай айтқан сөзиннің
Зыяны тийер мың күнге.
Ойланбай қалай турарман?
Қыйланба дейди докторлар,
Қыйланбай жүриў мүмкин бе?
Қыйланбай тапқан мың сомның
Опасы болмас бир күнге.
Қыйланбай қалай турарман?

Корваланды қыйнаған
Сантьяголы жәлладты
Ғазебим менен қыйқалап,
Ғазебим менен қууарман,
Мен езилген арабты
Сезимим менен сыйпалап,
Қорлықтан аққан көз жасын
Сезимим менен жууарман.

Жер атлы үлкен өмирдің
Бир жақтағы журтына
От тийіп жанып атырса,
Қыйланбай қалай турарман?
Қайрылмай кетсем артыма,
Адамгершилик минәрлан
Сол заматта қуларман.

Ойланбай адам өспейди
Путин болса да қол-аяқ.
Ойланбау деген жынаят.
Ой танғанлықтан адамлар
Жыланнан зәхәр—уу алған.
Жүз жасаудың жолында
Мен де тайын турарман,
Өмир сүрсем бийқайғы,
Жүзге жегіп барарман.
Бирақ та мен соңында
Адам болмай қаларман.
Қыйланбай қалай турарман?
Ойланыу деген досларым,
Сөз емес сулыу гәптеги.
Ойланбаған адамға—
Сулыу емес жулдызлар
Ашық түнгі көктеги.
Хиросима қайғысы,
Сонгмидің жарасы—

Ойсызлықтың дәртлери,
Ой танбай қалай турарман?

Хәттеки мына шығармам
Тарамай қалса қыйналып,
Жарамай қалса жыларман.
Тыншытпасын ой тарым,
Таўсылмасын жолларым,
Кеўилимди тербетсин
Нәзелімдей мың әрман.

Өмирге қойып шын ықлас,
Оі болып жанып сүймесең,
Суұығы менен тоңбасаң,
Оты менен күймесең,
Жыллылық беріп жарытпас.
Өмир деген, шынында,
Қыйынлықтан құралған.
Ойланбай қалай турарман?

2.

Болмайды инсан,
Қыйланбай жүріп,
Ойланбай жүріп жүдеген,
Болмайды суңқар
Таўларды гезіп
Айланбай жүріп түлеген.
Ойланбаў деген зил екен,
Ойланыў деген гүл екен.
Ой-сезімнің ийримине
Дус келіп,
Егіт-лип турман мине мен.
Айғайын гәптиң қачалын:
Урысып кеткен адамын
Алыста жүріп

Сағынагуғын жанларды
Адам деп нағыз билемен!

ӨМИР ТОЛҒАҰЫ

Жағау жок бйғам:
Тынбайды дәрья,
Тынбайды дәрья сарқылмай,
Шаппайды тулпар,
Шаппайды тулпар арсынбай
Талпынбай турып,
Арсынбай турып
Адам болыу қыйын, жорам-ау,
Адам болсаң да қайсындай.
Көк бизге сәлем бермейди
Алысты гөзлеп
Ракета болып атылмай,
Бийикликти булттан асырмай.
Ана жер бизге иймейди
Тик аяқтан хызметте тұрған
Солдатқа мегзеп,—
Кең далаға вышкалар болып
Шаншылмай.
Ойларым тууылып,
Әрмашым кубылып
Төлқыйды мениң алдымда,
Сүйиклим, сениң
Он сегиздеги шаршыңдай.
Өмирим шийрин,
Қанбайды мийрим,
Тартады мени өзине,
Сүйиклим, сениң
Жас гезиндеги
Сыңғырлап тұрған дауысыңдай.
Жаңлайды жоллар,
Сайрайды жоллар,

Сайрайды жоллар алдымда,
Жүрилген сайын жаңарып,
Жүрилген сайын таусылмай.

АНА-ЖЕР ТОЛҒАҰЫ

Ана-жер өзиң,
Ана-жер өзиң хәрқашан
Шолпанға шығып кетсек те
Бауырыңа бизди гартасаң,
Тартасаң қызым, улым деп.
Гейпара кеули қаралар
Ана-жер, сени жаралар.
Ойламаймекен,
Ойламаймекен үйім деп?
Әлпешлейгөрін,
Әлпешлең Жер ананы,
Буйымың емес ол сениң,
Қарамаң оған буйым деп.
Ана жүрекке тийисли,
Жасасын ол жүректе,
Айтады соны сүйиу деп!
Бул ана-жерди
Қолда алып жүриу қауипли,
Қолда алып жүриу қыйын тек.
Өмирге жаудың
Қылұасын айтсам:
Төбеден аспан
Түсежақ болып турғандай маған,
дирилдеп.
Айтаман бүгин
Қайтадан бүгин
Жақсыға ғана,
Жақсыға ғана сыйын деп.
Аспанды мына,
Аспанды мына жақсылар

Атлантқа мегзеп
Турғандай бәрха ийинлеп.

БӘЛЕНТЛИК

Бәлентликти күсемен бийкар,
Өз орныңда турыў жетерли.
Өзиңизде болмаса гийкар,
Сондай каўипли, сондай қатерли,

Қанатлы көп, сункарлар бирақ,
Бәлентликке ушып барады.
Неге керек жасалма қанат?
Бәрибир ол түсип қалады.

Үйренбеген болсан бәлентке,
Пәске карап мийиң айланар.
Өз-өзиңди салма хәлекке,
Пәске түсиў тағы ғай болар.

Бәлентликти аңсай берме сен,
Мүшкил болса жетип алмағың,
Бәлентликтен пәсти көрмесен,
Соқырлықты сатып алғаның.

Жулдызларға бийкар жарыспа,
Өзлеринен мирәт болмаса.
Турармеди олар алыста,
Ушып барар қанат болмаса?

Пәсте турып болма жоқары.
Не қыласаң өзиңди алдап?
Қуры қыял болмас опалы,
Бос қыялда болмайды салмақ.

Мудам өз Ұалында турақла,
Керек болса ақыллы кеңес.
Қыял Ұетиу жақсы, бирақ та
Қуры қыял бәлентлик емес.

Билсең бизлер бийикте турмыз,
Елиң бәлент-бәлент ығбалын.
Елиң болса дүньяда жулдыз,
Демек бәлентликте турғаның.

Сентябрь, 1973.

БАХЫТ

Бахыт деген қосық болып жаңдайды,
Қуяш болып жадыратар маңдайды.
Қандай тенеу сай келеди бахытқа?
Алтын дейип алтын деуге болмайды.

Бахыт деген, бахыт деген бийикте,
Адамыйлық қууанышта, күйикте.
Бахыт қусы қонады, бул такыйық,
Ели ушын еңирейтуғын жигитке.

Бахыт күтип мийнет пенен өнерден,
Небир, небир қыйынлыққа көнермен.
Ағайыңлер, ансат бахыт әпермен,
Шын бахыттың қадирын билмей жүрермен.

Сен бахытқа берман кел деп жалынба,
Дауыл болып есип, оттай жалынла,
Сен көресең соннан кейин бахытты
Қыздай күлип турғанлығын жаныңда.

Өмир және өркенлесин десеңиз,
Өмирдеги қырсықлыққа өшегис,

Сонда ғана биз боламыз бахытлы,
Сонда ғана адам болып өсеміз.

Шайыр сени аңсағ иске жумсамас,
Қыйынлыққа қарсыласып қыйкалас.
Турмыс тасын бир көтерип көрмесен,
Бахыт келип басгенеңнен сыйламас.

* * *

Көпдур бул дүньяның кемис-кутығы,
Алтын керек болмас, шойын табылмас.
Айттым буны, келди сөздің утыры,
Саўлат керек болмас, зейин табылмас.

Алтын гүмис болмас, гүмис жез болмас,
Мурын мурын болар еки көз болмас,
Жаслық-бир толқындур қайтып гез болмас,
Алдын табылар да, кейин табылмас.

Гәўхарма дегенің гейде мыс болар.
Жәўхарма дегенің гейде түс болар,
Жаксы керек жерге жаман дус болар,
Жипке дize берсең, ойың табылмас.

Инсаң деген зәрүр қанша буйымға,
Бәрин айта бермес мәжилис-жыйында.
Алтын деген турмас гейде тыйынға,
Бәри табылар да, пейил табылмас.

АББАЗ ШАЙЫРДЫҢ АЗАСЫНА

Қосық аспанында бир жулдыз сөнди,
Бирақ қосық болып жаңлады кетти.
Бизге дийдар несиң етпейди енди,
Көркем сөз шайдасын дағлады кетти.

Өзи кетип, елде қалды хәнери,
Өзи сақаұатлы, сөзи зер еди,
Ел ишинде Аббаз шайыр дер еди,
Сөзден көп гүл дәсте байлады, кетти.

Аббаз шайыр арамызда сән еди,
Дүньядан өтипти, кеше бар еди,
Жеккесиреп қалды оның қалеми,
Қалемнің тулпардай дойнағы кетти.

Бул мархум шайырдың заты пәк еди,
Елдің сөйлер тили, журттың жағы еди,
Кеўли қасыл сөзге питкен бағ еди . . .
Аббаз сөз бағының бағманы кетти.

Зер шекпен жамылса жарасар еди,
Журт Аббаз қайда деп сорасар еди,
Оған тири жүриў миясар еди,
Өзи сүйген халықты қыйнады кетти.

Журт айтар: шайырдың гүли солмайды,
Солмайды-аў, қосығы еле жаңлайды?
Бәри бир шайырдың орны толмайды,
Үлкен көкиректің әрманы кетти.

Өлди. Дүнья қалды-гөззаллық қалды,
Бунда қосық болып жасайжақ мәңги,
Уйқысыз атқарып өрели танды,
Қасыл сөз әнжамын ойлады кетти.

Ұақты шығар деймен шамасы түстин,
Сум қабар еситип өртенди жисмим,
Елинде қалдырып мубарек исмин,
Халқының кеўлинде орнады кетти.

Дауам еткен яңлы дәрья ағысын,
Сөзлери жойтпайды сирә нағышын,
Көркем сөз ашыгы—эзиз жан ушын
Ағла сөз шәменин арнады кетти.

ЖАҰЫН ЖАҰЫП ТУРДЫ СӘСКЕ ҰАҚТЫНДА...

Садық шайырға арнау

Жауын жауып турды сәске ұақтында,
Әлле нәрселерге ашынар едим.
Жауын жауып турды сәске ұақтында...
Көз жасымды зорға жасырар едим.

Эзиз ақсақалым, эзиз нәхәним,
Бир жумақ пахтадай аппақ сақалың,
Көринсе алыстан жипек шапаның
Әкемди көргендей қысынар едим.

Журт айтысар еди ҳарып талмас деп,
Мереке-жыйынға бармай қалмас деп,
Сәлемим-иззетим толық болмас деп,
Сизге қос қолымды усынар едим.

Отғырыс-турысың сондай салдамлы,
Сөз айтар ең пәрдоз берип әндамлы,
Сатираңа ушыраған арланды,
Ғаррылар ишинде ушыға едиң.

Көпшикке сүйенбей, сөзге сүйенип,
Жетпис жасқа еткен едиң ийелик,
Тиллескенде ҳәмме әғайин дейип,
Жоллардан жолларға асығар едиң.

Жақсы адам едиң кеўли пақтадай,
Жаңың жаснар еди гирбиң сақламай,

Жақсыны мақтаса сени мақтағай...
Бир жаңа кітаптай ашылар едің.

Жаслар жүрсек дейді жүрген жолыңнан,
Қосық шығар еді оңы-солыңнан,
Егер де жас бериў келсе қолымнан,
Жасыңды тоқсаннан асырар едим.

Мәнисің болмады Аббаз өлгели,
Қос бүлбил едіңіз аға, елдегі,
Сіз келген жерлерге ол дым келмеді,
Салтанатқа зорға қосылар едің.

Аббазды сорама, қатырған дедің,
Балам, дәстан жазып атырман дедің,
Еле түйесілмей тұрғанда демің,
Жаңа дәстаныңның изи бар еді.

Кимді бір қартайып көрмепти десе,
Кимді ғаррылығы жеңбепти десе,
Кимнің өмір жолы өрнекли десе,
Мен өмір жолыңа қызығар едим.

Жауын жауып тұрды сәске уақтында,
Әлле нәрселерге ашынар едим.
Жауын жауып тұрды сәске уақтында,
Көз жасымды зорға жасырар едим.

КӨКЛЕМ ҚОСЫҒЫ

Шуғла ойнар бәлент-пәсте,
Жадыратар әтирапты.
Самал тербеп әсте-әсте,
Сылдыратар жапырақты.
Тәбият дүр төккен бүгін,
Көклем бүгін, көклем бүгін!

Жазық жайлау қуяшында
Қозы ойнар, ылақ ойнар.
Қара таудың жырасында
Жылт-жылт етип булақ ойнар.
Нур құйылған көкген бүгін,
Көклем бүгін, көклем бүгін!

Күн шықпастан қулақ қарар
Мийнет сүйгиш дийқан баба.
Жап жағалап мұрап барар,
Нәзер салып суу салмаға.
Дийқан үмит еккен бүгін,
Көклем бүгін, көклем бүгін!

Төрт мүйешли атызларға,
Суу синеди жымбыр-жымбыр.
Қане достым, лапыз бар ма?
Шерт дуўтарды, тындыр-тындыр,
Кеуил тарын шерткен бүгін,
Көклем бүгін, көклем бүгін!

Дәптеримди самал шашқан,
Гейде тынып қалар тағы.
Қабак үйіп ашық аспан,
Қуып-қуып алар тағы.
Талларға суу бүрккен бүгін—
Көклем бүгін, көклем бүгін!

Хәй, хәй самал, хәй, хәй самал,
Неге қақғың дегелейди?
Қанбақ емес ол бир саған,
Қалай басқа шегелейди?
Самал ойып еткен бүгін,
Көклем бүгін, көклем бүгін!
Хәмме қаддин тик тутады,
Тек мәжнун тал еңкейіуде.

Жапырақлар терек путағы,
Ғыр-дөгерек көркейіуде...
Туқым жерде бөрткен бүгін,
Көклем бүгін, көклем бүгін!

Жүр парадка заманласым,
Май байрамы сондай хәсем.
Толқыр жаслар колоннасы,
Төгілген тек нурма десем,
Шадлықтарды төккен бүгін—
Көклем бүгін, көклем бүгін!

ГҮЛГҮЛ ДӨНИП ТУРСЫН АНА ТӘБИЯТ

Жақтылық хәрқашан серпип түнекти,
Тилекте, кеуілде нурлауы лазым.
Хәр кимсе хәрқашан жақсы нийетти
Жаңа мазмун берип жырлауы лазым.

Не сауда салмады басқа сум урыс,
Көрмесек те сезер едик буны биз,
Биз жауынгер ағаларға инимиз,
Адамзат урысты қорлауы лазым.

...Колында баласы, көзде жас толып,
Қахәрли аналар қатты тас болып,
Гүллән халық биригип күшли сес болып,
Ғайбар толқын болып тынбауы лазым.

Бир тода бултлардың көшкенин көрдим,
Тауда шыршалардың өскенин көрдим,
Гүлдің қара тасты тескенин көрдим,
Жақсылық дүньяны жайлауы лазым.

Ардақлаң инсанды, алтын, зер демей,
Жерди қадирлейик есик, төр демей,

Тойларда шашылған гүмис теңгедей—
Сезимлер сиреспей саўлаўы лазым.

Урыс—бул жарамас қалдық ескиден,
Инсанлар көбейсин уақты хош гилең,
Оянсын бөбеклер бұлбил сестинен,
Сумлар сумлық таппай сорлаўы лазым.

Инсанды наятый алғыр күш десек,
Жер шарын пәрұазлы алғыр қус десек,
Пәрман етип жақсылыққа уш десек,
Жақсылыққа қанат қомлаўы лазым.

Гүлгүл дөнип тұрсын ана тәбият,
Дүрлер төгип тұрсын жаңа тәбият,
Тәбиятқа қылап етиў тағы уят,
Қыйратыў қуралы сынбағы лазым.

Адамзатта жақсы нийет қанша бай!
Инсан деген атқа қурал жумсамай,
Әрманларды тазартайық шыршадай,
Оған гирбиң келип қонбаўы лазым.

Муздай болып қуралланып тұрса да,
Урысыўды күсегенлер бийшара,
Урыс деген тарийхларға сыйса да,
Ол жаңа тарыйхқа сыймаўы лазым.

Ким күсемес саўлығын өз журтының!
Сум урыстың қапысына қулп урың!
Бирақ та досларым, оның гилтиниң
Арейдиң¹ қолында турмаўы лазым.

1) Арей—эийемги грек мифологиясында урыс қудайы.

Дизилмекте, дизилмекте жаңа сап,
Толмақта күшине ақыл-парасат,
Жаңа имаратқа гербиш қаласақ,
Бизлерден көз болып турмағы лазым.

Пулемет, пушкалар қайта қуйылып,
Гербиш куйғыш машына болсын ийилип,
Халық аузында сөз бар: шайтаң—бийүмит.
Адамлар шайтансыз болмағы лазым.

Тынық суўға түскен қуяш бир пәрше-
Суўларға шашырап болар шыл-пәрше,
Бул дүньяны жақтыртыўға ким келсе,
Нур болып шашырап сөнбеуи лазым.

Бир-бирине гейде гинә қылсан да,
Ғақыңыз жоқ қурал-жарақ жумсаўға,
Ықлым—ықлымларға, инсан—инсанға
Бәрқа сәлемнама жоллаўы лазым.

Дүзиў болсын десең көшеңиз, егер,
Мунаймасын десең шешеңиз, егер,
Барлық жер гүлленсин десеңиз, егер,
Ғәмме жақсылыққа дөнбеги лазым!

12/III 75.

СЕН ӨЗИҢ

Мениң өзим саз саўбетке ашықпан,
Дуўтарға саз берген тарым сен өзиң.
Қадем басса аяқлары асыққан,
Ынтық еткен қарыйдарым сен өзиң.

Арзыўлы яр, қара көзли дилбарым,
Мен билмедим ашықлықтың сырларын;

Ашылар бир күлсең кеуил гүл бағым,
Нәўбәхәрим, рәўшаным сен өзиң.

Гүлдей көркиң көзлеримди жайнатқан,
Үлбиреген ләбиң күлки ойнатқан,
Ләйли киби көкирегимди сайратқан,
Шадлы өмиримнің сәни сен өзиң.

Бул көзлерим жолларына караған,
Сағынаман бир күн өтпей арадан,
Ашық болса мендей болар хәр адам,
Қара көзлим, гүл дийдарлым сен өзиң.

1968-ж.

АЛТЫЛЫҚЛАР

* *
* *

Ел дегенлер жанған отлар ишинен,
Ели ушын жанын сүйреп өтеди.
Қыйын күнде еки жүзли кисилер,
Жаны ушын елин сүйреп өтеди.
Арсыз адам арын сатып күн көрер,
Жансыз адам бәрин сатып күн көрер.

* *
* *

Ер азамат ата журтын ардақлап,
Өлеринде ойлап өлер өз елин,
Жалтақ адам хәркимге бир жалтақлап,
Өз-өзине бола билмес хожейин.
Қорқақ адам қорқыныштан өледі,
Симсик адам хәр қуұыстан келеді.

* * *

Келер болсан үйге ашып қапыны,
Ғағынан кел: жайна яки қатыўлан.
Жөгилеңбе, жоқ ғой сирә, ақыры,
Өтирикке орден алып атырған.
Өмир бойы еткениңше жөгилик,
Жүрген жақсы күйип-писип, сөгинип.

* * *

Хәргиз жолдас болма өзи нәкасқа,
Достыңнан айырып, сени жат қылар,
Аяғыңнан шалып алас-қапаста,
Сени жерге урып, өзи хоппыяр,
Биреўге пәнт берип, рәхәт тапқанлар,
Асықпай тур, алдыңызда қақпан бар.

* * *

Гүлинен айырылған бұлбил сайрамас,
Дәрьядан айрылған суў сасық болар.
Елинен айрылған күлип жайнамас,
Йошсыз қосық мәзи ўйқасық болар.
Теректен айрылған шақа мандымас,
Ярынан айрылған болар қаңғыбас.

* * *

Айтсам бұл өмирдің аңлап аңғысын,
Улыўма инсан бар, жат бар, жақын бар.
Қайғыра билмесе инсан қайғысын,
Оны инсан емес деўге ҳақың бар.
Азамат шаршайды ойлап ел ғамын,
Нәмәртлер қорғайды тек өз қорғанын.

* * *

Жақсы адам жүрер елин сағалап,
Соның ушын ел ишинде айтыўлы.

Жаман адам даңқ дәплерин сабалап,
Басқаларға маза бермес жартыұлы.
Сайыз адам барлық ұақта бадабад,
Сайыз дәрья барлық ұақта шаўқымлы.

* * *

Күн суўытып басланады ызғырық,
Сондай ұақта сарғаяды жапырақ.
Ким сөйлесе кеўиллерди муз қылып,
Сондай ұақта басланады патырат.
Жаксылықтың изи менен гүл өсер,
Жаманлықтың изи менен ким өсер!

* * *

Бул өмирде көп болады кубылыс,
Тап боласаң даўылға да, қарға да...
Адам болып қалыў деген қыйын ис,
Адам болып қалыў керек сонда да.
Адам болып қалыў деген-от болыў,
Адам болмай қалыў деген-жоқ болыў.

* * *

Қабак шытып қапаланба сәл неге.
Етиң кетип, тақаларсаң сүйекке.
Тағдирдиң таслары жаўған күнде де
Ағайин бола бил жақсы нийетке.
„Соқырдың соңына бақ“ деген гәп бар,
Келешек күниңнен болғыл умитдар.

* * *

Жаксыға игри гәп-үлкен аўырлық,
Соңын сүристинмей буның парқын бил.

Жаманға жақсы сөз болар аўыр жүк,
Жақпайтуғын нәрсеси бар хәр кимниң.
Жақсыларды шаңға батыр, шаң жуқпас,
Жаманларды арға батыр, ар жуқпас.

* *
*

Хәррегенди атып жүриў күлкили,
Атқан оғың шырпымайды қанатын.
Бийгапларға болғанынша мүмкени
Тек те шыпа беретуғын даўа қыл.
Ақмақларға ақыл айтыў-ақмақлық,
Сен оларды жығар болсаң мақтап жық.

* *
*

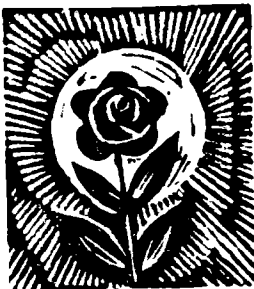
Жақсы адамлардың бир нышаны бар:
Өзи жасарады дүнья кулпырса.
Жаман адамлардың бир нышаны бар:
Өзи қаша алады қыйын күн туўса.
Кәрамаг адамлар халқын ойлайды,
Бадабад адамлар даңқын ойлайды.

* *
*

Гейбиреўлер жел толтырып танаўға,
Айланажақ желбиреген жалаўға.
Тек хә десең хәдден асып кетежақ,
Шекспирге устаз болып өгежақ.
Өзинди көтерип қайда барасаң?
Басқалар көтерсин, тойға барасаң.

1974-ж.

011

III

АҚ ҚАҒАЗДА
АППАҚ ДУНЬЯМ—
ӘДИҰЛИ ӘРМАНЛАРЫМ...

КӨЗЛЕРИМ ЖОЛЫҢДА

(қыз қосығы)

Жердің жарасығы бәхәр, жаз деген,
Бирге шықсам деймен жаздың сейлине.
Көп ишінде артық көрдим өзгеден,
Зәрре тийгим келмес сениң зейниңе.

Көзлерім жолыңда, алыс, алыста,
Сени ойлап телмиремен ағысқа,
Сағындым сүйгеним, шадлық бағышла,
Сағынышым түслериңе енди ме?

Айлы ақшамдағы ақ тал шайқалар,
Жипек самал шашларымды сыйпалар,
Қыялым сен бетте, кеўлим бийкаран,
Сениң де ойларың әлуан дөнди ме?

Жарасар сийнеме гежи жамылсам,
Қосық айтқым келер сени сағынсам,
Алыста болсаң да өзиң жақынсаң,
Қустай талпынып тур кеўлим кеўлиңе.

ТУҰЫЛҒАН МӘКАНҒА

Қандай сениң көркиң деген!—
Шайырлардың қыялы.

Сүйдим желге желкилдеген,
Желкилдеген гияны.

Мен көркінди жазарман ба
Жасыл етсем сыяны?
Ұеш сыяның жазалғанға
Зыяны жоқ, зыяны.

Көкте күлген қуяшың да
Кеўлиме нур қуяды.
Жасыл далаң, ырасында,
Жанды жәннет қылады.

ЖАҢА ЖЫЛ ҚОСЫҒЫ

Бизлер уллы елдің қыз хәм улымыз,
Ұатанды көркейтер хәрбир, күнимиз,
Елим, қутлы болсын жаңа қадемлер,
Халқым, қутлы болсын жаңа жылыңыз!

Жаңа жыл, сен жас жигитсең шырпынған,
Бағадырлық сезилип түр турқыңнан,
Елимизге гәўхәр шадлық шашасаң,
Мине бүгін күлип турсаң муртыңнан.

Жаңа жылда жаңа тилек айтайын,
Жабайын сизлерге сөздің сарпайын;
Жас кишилер, исиңнен ел көркейсін,
Жас үлкенлер, көркем болып қартайың.

Абат болсын еллер, жерлер, алаплар,
Мәңги жасыл болып турсын дарақлар,
Жоқ болсын дүньядан, жоғалсын көзден
Тынышлыққа қаўип қурал-жарақлар.

Шын дослыққа ийилейик ийилсек,
Жаўызлықтан түңилейик түңилсек,

Адамыйзаг сондай бийхазар болсын,
Қуслар да адамға болсын үйирсек.

Сөзлер де, ислер де сапалы болсын,
Жолға шыққанлардың сапары болсын,
Мейли көсе болсын, көсе болғанлар,
Бирақ абырайда сақалы болсын.

Пахтаға, салыға жерим қайыссын,
Мийұаға малынып бағлар майыссын,
Апат болып жанған алаулар өшип,
Бахыт болып жанған отлар алыссын.

Жууас Әмиүдәрья ағыслы болсын,
Хәрбир қадемлерин табыслы болсын,
Зүрәт қырманы тағы тасқынлап,
Үйиң де, ойың да нағышлы болсын.

Хәрким елдиң мәпин гөзлеп сөйлесин,
Хәр адам өзи ушын жасай бермесин,
Жайлар инкубатор шөжелериндей
Бәри бир-бирине усай бермесин.

Үйиң маңлай тердиң мүлкине толсын,
Заманның гүл-нағыш көркине толсын,
Есигиңнен атламасын салқынлық,
Бир кесе шайың да күлкіге толсын.

Хәр адамның кеули болсын аспандай,
Хәм ол жайнап турсын жулдыз шашқандай,
Қурдасларға қыз тилеймен мүсиндей,
Жеңгейлерге ул тилеймен қошқардай.

Сизиң хәр күниңиз әжайып болсын,
Жекке ат шапқанлар азайып болсын,

Елимизде жигирма миллион бойдақ бар,
Олар он миллион хожалық болсын.

Жолдасың ҳешўақта симсик болмасын,
Сырласың ҳешўақта қырсық болмасын.
Гейпара қаланың көшелериндей
Кеўиллер ҳешўақта қыйсық болмасын.

Кийимлер, липаслар элҳасыл болсын,
Балларға көп вафли, лампасый болсын,
Шағлаңыз ёлканың, дөгерегинде,
Өмириң шыршадай жап-жасыл болсын.

31-декабрь, 1976-ж.

* * *

Оянаман таң шағы
Күн шығады оянсам.
Майсалардың моншағы,
Қуяш күлсе жоянсаң.

Кеўилим гүлди аңсады,
Гүлзарлыкка барарман.
Гүллер мени қоршады,—
Қалай үзип аларман,
Көзим қыймас, аярман.

Қуяш жүрип шаршады,
Дастығына бас қойды.
Мәкке атлы қызына
Алтын нурдан шаш қойды.

САҒАН МЕГЗЕМЕС

Басканың сен болып қалмағы гүман,
Сәйкес келген менен хәтте сөзге сөз.

Усай бериў мүмкин адамға адам,
Лекин ойлағаны саған мегземес.

Журтқа унайтуғын сөзлер табылар,
Бәлки сен унатқан сөзди излемес.
Басқалар да сендей болып сағынар,
Лекин сағынғаны саған мегземес.

Усамаған яңлы ағысқа ағыс,
Усамайды сезим, ҳәтте сөзге сөз.
Басқаның кеўилин бийлер қуўаныш,
Лекин қуўанғаны саған мегземес.

[25/X. 74.

ҮШ АЙ БОЛДЫ...

Үш ай болды, сағындым сени...
Үш ай болды қосық жазбадым.
Йош периси тәрк етти мени,
Мен жарылып кете жазладым.

Үш ай болды кеўил сарайым
Бола алмады бұлбилге мәскан,
Үш ай болды шықпады айым,
Кеўлим мисли жулдызсыз аспан.

Үш ай болды ушты бұлбилим,
Тез-тез тумаўратып аўырдым.
Жаман екен қосықсыз күним,
Неге шайыр болып танылдым?

Үш ай болды, үйге сыймадым.
Жойтып жүрдим жақсы қосықты.
Табалмадым, қайда, биймәлим,
Үш ай болды, йоштан безиктим.

Үш ай болды җаялым маған
Түсинбеди, басқа пәмледи.
Ашыўланып урыссам оған:
„Онда басқасын-ақ ал“ деди.

Үш ай болды жазбағаным,
Шаўқым жақпас сууық жел киби.
Жеге алмады қарыйдарына
Татлы сезимлердің толқыны.

Үш ай болды, сирә җәзим жоқ,
Тоба, адам болдым басқа бир.
Қосықларым кетсе жазым боп,
Болатуғындайман тас бауыр.

МУЗ ҮСТИНДЕ

(Юмор)

— Муз үстинде жүриў де сынақ болар,
Өкшеси бийик қызлар қулап болар.
Ғәй қызлар, қайрылың я қайрылмаңыз.
Бирақта жанбаслардан айрылмаңыз,—
Дедимде қызлар алдын орап түстим,
Сол ўақта мениң өзим қулап түстим,
Сол ўақта келди маған қызлар басым:
— Аман ба?—деп күлисти,—өз жанбасың.
— Күлмең қызлар тайғанасам музларға.—
Бирақ, мен таймайман қыздан қызларға.—
Деп мен жуўап урған болдым қатырып,
Өзим муз үстинде қулап атырып.

* * *

Шыдамсызлық әдетти бастан,
Сүймегенмен, қалемегенмен.

Тағдир қатты болсада тастан,
Үнсиз ғана азап шегермен.

Қара бастың аұйрманлығын
Салғым келмес сирә кисиге.
Өмир ашшысының барлығын
Алғым келер текте өзиме.

Соң жүремен азаплы, үнсиз,
Хеш нәрсени билмеген қусап,
Шоқ кийинген адамдай пулсыз,
Күлки қыстап күлмеген қусап.

Қууанышым жүрер жанымда,
Өзи жалғыз ерке баладай,
Қайғым болса қайнар қанымда,
Иште ширир сыртқа тарамай.

Бир қайғыны көпке бергенше,
Үнсиз азап шеккеним артық,
Мен усыны өле-өлгенше,
Өзим ушын етермен тәртип.

30-сентябрь 1969-ж.

КҮТИҰ

Көзлерим жаўдырап,
Ояқлы, буяқлы,
Селт етсе жапырақ,
Сен келген сыяқлы.

Сүйенип жас талға,
Өзинди ойладым.
Ай қалды аспаңда,
Ал жерде мен қалдым.

Сен келсең жаңадап,
Басланар байрамым.
Келмесен тураман
Шығып тек җайраным.

Җақым жоқ шаршаўға
Көп күтип турыўдан.
Суўыкқа тонсам да,
Сени ойлап жылыман,

1974-ж.

НАҰРЫЗ.

Бәхәрле нағыш көп, түрли теңеў көп,
Бәхәр ара берер тулымшағына,
Үйинде отырсаң, сыртқа елеўреп...
Бәхәр шақырады өз кушағына.

Көринбес аўыллар энди булдырап,
Аттың қасқасындай түсер көзлерге.
Тасар дәрья, ағар суўлар сылдырап,
Тәбият кушағы толы сеслерге.

Аўырлық етеди энди кулақшын,
Жүктен түспей турар қалың көрпелер.
Қуп әжеп көринер нуры қуяштын,
Қуяш сәўле емес, мисли зер төгер.

Бул жақты дүньяны жаңа көргендей
Таңлана қарарсаң дөгерегиңе.
Бәршениң шадлығын саған бергендей,
Қосық болғың келер бәхәр лебине.

Жуқа жүзли қызлар жуқа орамал
Тартып өтер көшелерди кубылтып.

Жеңил шарлар менен ойнайды самал,
Балаларды излеринен жууыртып.

Күн шығыс шадлығы-Наўрыз байрамы,
Кеўилли сейиллер бизге минәсип.
Бәрха бола бергей бәхәр айлары,
Бәрха бола бергей бизге күн ашық!

1/III 73.

СҮЙСИНІҮ

Ата-бабам ер болған, есер болған,
Тарыйхтың арбасына көшер болған.

Бақырып сөйлемесе еситпеген,
Кеўил күйин ақтарған қосық пенен.

Ҳақ кеўил адам болған аңқылдаған,
Қолында алмас қылыш жалтылдаған.

Тилине келген гәпти қайтармаған,
Жауына да өтирик айталмаған.

Қайтпаған хан алдында, киширмеген,
Онша иси болмаған усыл менен.

Батыры жаўға шапса өркенлеген,
Шешени сөзге шықса көркемлеген.

Айтсын деп бизлерге гәп қалдырмаған,
Сөзге жол салып кеткен даңғырлаған.

Сөзимиз сөзлериниң дөгереги,
Ата бабам не деген шебер еди!

9/IX 72.

БУЛ АҚШАМ

(ҚЫЗ ҚОСЫҒЫ.)

Жанымды жаз әйлер татлы дауыстар,
Сырнай сести талып келер узақтан.
Әлле нелер кеуілимди нағышлар,
Сондай яқшы, сондай көркем бул ақшам.

Шайқатылған бағлар иши пайызлы:
Жулдыз түсип толтырып тур хәуизди,
Зейним ашар араласам палызды,
Сондай яқшы, сондай көркем бул ақшам.

Жипек самал ойнап-ойнап өтеди,
Косынкамды тартып-тартып кетеди,
Сүйгеним-аў тезирек келсең нетеди,
Сондай яқшы, сондай көркем бул ақшам.

Кестелер тигейин жулдыз семгенше,
Көзге уйқы келмес ярым келгенше,
Түнги сменадан қайтып сен келсең,
Сондай яқшы, сондай көркем бул ақшам.

1|VIII 74.

ҚУЛПЫРҒАН БИР ДҮНЬЯ ӨЗИ ҚЫЗЛАРДЫҢ

Қадем қойған жерин абат әйлеген,
Бир райхан гүлдур изи қызлардың.
Сыңғырлаған сулыұ саздай сөйлеген,
Жаныңа жағымлы сөзи қызлардың.

Бир әжайып дәўран-қызлар дәўраны,
Салтанатқа мегзер тойға барғаны,

Қыя бақса жигитлердің байрамы,
Жулдызларға уғрас көзі қызлардың.

Қыз баланың қасы қыйылған келер,
Минези жипектей, мийирман келер,
Қызлар келген жерге шырай, сән келер,
Жипектей жуқадуір жузи қызлардың.

Сұлыу қыздың кеуили көктен жоқары,
Жүргенде серпилер жигит топары,
Келсе он сегіздің әйне мәхәли,
Құлпырған бир дүнья өзи қызлардың.

5/VI 73.

* * *

Бул тәбият қушағында
Жақсылық бар, апат бар.
Қарсылыққа қарсы барып,
Еркти қайрап тақап бар.

Түри жаман дей бергенше
Ұал сынасып көрген жөн,
Қол қаусырып өлгениңше,
Қарсыласып өлген жөн.

Бийшаралық жеңис емес,
Бийшаралық-женилис.
Симсик болып өлгениңше,
Қырсық болып өлиңиз.

ҰАЯЛЛАР

Дүньядағы адамзаттың ярымы,
Кимсениң анасы, кимнің бауыры,

Шакқаны, шәпиғи хәм де арыўы,
Хожалықтың көрки болған ҳаяллар.

Аналық меҳири қуяштай жақты,
Баланың шадлығы, баланың бахты,
Сизлер менен өмир, тағамлар татлы,
Адамзаттың жанашыры ҳаяллар.

Хүрмет-сыйласықтың ишинде барсыз,
Кеңес-ойласықтың ишинде барсыз,
Күндизим, түнимде, түсимде барсыз,
Заманымның жарасығы ҳаяллар.

Мен мына өмирден уқтым бир мәни:
Сизлер семьяның беккем тырнағы,
Оның гүллениўи, оның нурлаўы
Тек сизлер арқалы болар, ҳаяллар.

Бириниз анамсыз, бириниз жеңге,
Отырғызып қойсам жарасар төрге,
Жаман еркекти де саласыз жөнге,
Күйеўин қатырып сүйген ҳаяллар.

Бул дүньяның рәўшаны, шырайы,
Менмен деген азаматтың жубайы,
Иретинде сыйынатуғын қудайы—
Сиз боласыз, сиз боласыз, ҳаяллар.

Сизлерсиз еркеклер не мәни билер,
Хәтгеки көйлегин шефине кийер,
Сизлерсиз олар көп шегер әбигер,
Сонлықтан еркине қоймаң, ҳаяллар.

Денем дүзиў болған сизлер арқалы,
Жағам дүзиў болған сизлер арқалы,

Ағам дүзиў болған сизлер арқалы,
Туўрылықтың жолын тутқан ҳаяллар.

Ядыңда баяғы жыллар елеси,
Қырқыншы жыллардың қызғын гүреси,
Саўаштағы солдатлардың денеси
Ышқыңыздан қызыў алған ҳаяллар.

Бул дәўирде ҳаял-қызлар ҳүрметте,
Халық айтар: жигит-ўәзир, қыз-патша деп те,
Ийбе тутпайтуғын еркеклер ҳәтте
Алдыңызда ийбе сақлар ҳаяллар.

Сизлер ерлер менен атып тең адым,
Бәржай келтирдиңиз дәўир мурадын,
Сизлер коммунизм қурыўшыларын
Әлпешлеп атырсыз, жасаң ҳаяллар.

Сиз бенен шырайлы шәмен бағларым,
Сиз бенен сәнленер сулыў залларым;
Қайсы жерге тийсе жумсақ колларын,
Гүлалагүл көркейеди, ҳаяллар.

Сизлер меҳир нурын сеўип пахтаға,
Ат көтерип жүрсиз барлық ўақта да,
Байрамыңыз сегизинши мартта да
Тарелка тасыйсыз төзбей, ҳаяллар.

Сизлер болмасаңыз әрманым жетим,
Сизлер болмасаңыз дәўраным жетим,
Сизлер болмасаңыз таңларым жетим,
Сизлер менен өмир толы ҳаяллар.

Сиз баққан уллар ҳәм қызлар есейер,
Жаслыққа, шадлыққа толар көшелер,
Жолларыңа шийрин жаным төселер,
Ана болғаныңыз ушын ҳаяллар.

КҮНШЫҒЫС МУҚАМЛАРЫ

(Дуркиннен)

* *
* *

Көз көрген қадирданнан,
Жоралардан, таныслардан
Хаг күттим, хабар күттим,
Дийдар күттим алыслардан.

Бир-биреўге баўырманлық,
Жанажанлық жақсы нәрсе,
Не шығады гегирдекке
Суў бүркисип тарысқаннан?

Кеўилдеги гәпим мениң:
Сыбызғының сести артық
Гейпара тарғылланып
Шыққан ашшы даўыслардан.

Базыбир адамларға
Үйренсе арзыр еди —
Әдепти, икрамды,
Тотылардан, таўыслардан.

Пулымды таўысарман
Мүтәжиме саўа-саўа,
Бирақ та дослық жолын
Жүре-жүре таўыспайман.

Адамға буннан артық
Бул дүньяда дүзиў жол жоқ.
Усы жолды гүлзар етип,
Усы жолды нағышлайман.

17 | XII. 73. Дүрмен.

* * *

Адамийзатта әўәлха
Таза хұждан, сана болғай.
Үйлери де, ойлары да
Хәмийше жаңа болғай.

Татыўлықта өткен бир күн
Мын күниңнен абзалырақ,
Қылдай жинишке болса да
Қатнасыўға ара болғай.

Ўатанын арын, намысын,
Ўатаның-тәнин демекдур,
Ер жигит жаўда жүрсе де
Ел деп өлер шама болғай.

„Көп сөз ешекке жүк“ деген
Ырас екен ойлап көрсем,
Шайырлардың жалғыз сөзи
Мын дәртлерге даўа болғай.

Хәрдайым жақсы тилек
Тилер болсам жас адамға:
Жигирмада ақылы кәмил,
Отызында дана болғай.

Көз көрген қадирданды
Сағынбасаң ким болғаның?
Көз жумды десе бир жақсы,
Ол өтирик, жала болғай.

Бир жаманның кесапаты
Тийер болса жақсыларға,
Онда өзиниң басына
Түрли-түрли бәле болғай.

1973—1974-жж.

* * *

Демегил, достым, хәргиз:
„Қосықтың не пайдасы бар?“
Қыз сүйген ашықлардай
Оның да көп шайдасы бар.

Жүрмесен көзің ашып,
Адым жерде адасарсаң.
Себеби, шеһрияттың
Қалың тоғай, тайгасы бар

Егерде қосықларды
Жаның сезіп, зейинің илсе,
Гөззалыққа қаратылған
Сондай тынық айнасы бар..

* * *

Өмир деген не бұл?
Айтып түсіндір.
Тек те жерди басып
жүре беруі ме?
Берілген бе
соның ушын бұл?!
Өмир деген не бұл?
Қыз ба қыйылған?
Усласаң услатпай,
соңғылығында
Зорға буйырған?
Өмир деген не бұл?
Айтың адамлар?
Кем-кемнен өлімге
жақың барыу ма?
Ямаса, дослар,

Әжелдің аузынан
 аман қалыу ма?
 Өмир деген не бул?
 мийманхана ма—
 Адам келип атырған,
 Биреу нәубет күтип,
 Биреу қонып атырған?
 Қарсыман, қарсыман
 және қарсыман
 Өмирден өлимнің тууылғанына!
 Бул да әдиллик пе,
 бул да нызам ғал
 Усы алжасықты,
 усы нызамды
 Биреу бузар ма?
 Өлим-сууық нәрсе,
 бірақ та,
 Жаман нәрсе жоқ деп
 ойлайман өзим
 Адам деген атты қорлаудан!
 Қалай да
 Жақсы из қалдырыу керек
 өмирге,
 Мәңги сөниу бар деп
 қалай алдайман?!
 Болса жақсы нийет,
 болса жақсылық,
 Онда биз
 Өмирди өмирге уластырамыз.
 Өмир сол—
 Өмирдің шамшырағын
 Әуладқа инам етсек,
 Кетсек тапсырып.
 Өмир сол—
 Адам деген атқа
 гирбин жолатпау.

Әне сонда,
Сонда бизди алып ушар
таза қанатлар.
Өмир—бул ақаба суў емес,
Өмир—бул дәрья.
Өмир—бул пүтинлик.
Ол—пүткил әлем,
Ол—Азия, Африка,
шуўлаған Тайга...
Таўсылмас гүзар қалайда.
Билесиз бе достым,
Маған бурын ба,
саған бурын ба,
Ертең бе?
Бүгін бе?
Өлим бар түбинде.
Өлим—бул қорқыныш
жыландай суўық.
Келсе де
қайсы бир тустан,
Душпан ол,
душпан ол
душпан!
Алжысам, тозсам,
Мейли,
Келсин әжел жаныма жақын.
Жаңа өмир ушын
жанымнан кештим.
Өлимнен де жаман
нәрсе бар,
Буны еситкил,
достым:
Тири дейин десем
жаны жоқ оның,
Өли дейин десем,
тири қусаған.

Ол да бир адам.
Өлмей турып өлген
адамлар ушын
Жанып жүриппен,
Шашқа ақ түсежақ
усы күйиктен!
Жаман әдетлерден,
жаман қылықтан
Безигип турыппан,
жанып турыппан!
Сол ушын,
сол ушын
айтылды бул гәп.
Қалай күймессең!—
Адамларды,
жаным адамларды
Бежирейген бетсизлер
жүрипти былғап.
Тәўир-ақ қыздық.
Өлимнен де жаман нәрсе:
ар-намыссызлық!
Өмир деген кең,
Закон деген тең.
Уятсызлар да
жасап жүрипти.
Өмир қулыплы жай болса,
егер,
Бермеў мүмкин еди
оған гилтти.
Тағы айтаман:
Онда ар-намыстан
наўа жоқ, достым,
Уятсызлық-өлим, бирақ,
ол ушын өмир.
Демек, оған даўа жоқ,
достым.

Үған мениң күйгеним —
 бир пул.

Ол ушын мен мийлан.

Ол бийғам.

Қатты гәплер қыйнамас зәрре.

Тек те жаны төзбейди
 оның —

Шақса бир ҳәрре.

Айыпламаң адамлар,
 ондай адамды

Өлилер санына
 қосқаным ушын.

Өлиү де өмир —
 өмирин де,
 өлимин де

Өмирге қусатып жасаған
 досларың ушын.

Өмир — бул —
 жақсы нийет пенен
 жаман нийеттиң

Айқасқа түсиўи ашыўланысып.
Өмир-жүрген жолды
 узайтыў демек,

Жулдызларды гөзлеп,
 Айға танысып.

Өмир-бул тартғылыс заңы —
Адамларды тартқан
 бири-бирине.

Адам жер перзенти,
 өмир перзенти,
Усап кетпесе де
 түри-түрине.

Өмир — бул биригиў,
Адам бирикпесе бири-бирине
Услаў мүмкинбеди
 аспаннан Айды?

Ауызы ала болса адамийзаттың—
Жулдыз
жулдыз бенен байланыспайды

* * *

Сүйемен деп қуры қыйғырыұдан
Не пайда!
Ұатанды,
Адамды сүйиұ керек
Жаның ашып, берилип,
Ашыұланып,
тасып төгилип.
Күйип сүйиұ керек,
Сүйип күйиұ керек!
Керек емес қуры сыпайылық,
қуры жөгилик.
Сүйиұ деген хәм
Хәрекетсиз нәрсе емес,
Ол—дәрья,
Ол—таскын,
Ол—өмирге өзек
хәм мазмун.
Ұатаныңның, ұатандасыңның
Кемшилигин көрип,
күймей,
қыйланбай
Қалай тұрасаң!
Ақыры, сен оның
Жақсы күнине де,
Жаман күнине де
гүұасаң.

Кууанбасаң,

Кыйналмасаң —

жүрегин бершимек

Каткан музланып,

Жасасын,

Жасасын ҳакыйқатшыл

қызбалық!

Тоқта кеуилим,

тоқта қыялым,

Сен мына футбол

жанашырларына

Нәзер сал:

Соннан соң

Ұатан ҳаққында,

Адам ҳаққында

Ықлас ҳаққынла

қосық жазарсаң.

Қара ышқыпаз аламанға,

қара,

көр:

Олар

футболшылардың

өзинен

Бес бетер қара тер.

Оларда

қыйналған,

кууанған

пишим бар.

Қыйналса-ғазепли,

Кууанса сәл қалған ушыўдан.

Неге келтирилди

бул мысал?

Неге екенлигин

сезип турмысаң?

Ұатанға,

Адамға,

Мәмлекетлик искё
солай
Жан ашыў керек.
Футбол ойыны күни
стадионға,
телевизор алдына
Жанасқандай жанасыў керек!
Пасты алмаған,
Топты аяқ пенен
қақшый алмаған—
Футболшыларға
жаны ашыған
жанашырлардай:

Ўатан ҳаққында,
Адам ҳаққында
толған, күй,
парт бол!
Күйе билмеслик те,
Сүйе билмеслик те
күйик ол,
дэрт ол!

Бизиң өтмиштеги бабаларымыз
Нанға табынған,
оны сүйген,
теберик еткен.

Мен ҳэм сондай
Ана Ўатанды,
оның жақсы адамларын,
Оның гнясын,
онын қуяшын сүйемен!
Сүйемен жаўғап нурларды
көктен!
Барлық жақсылықты, жақсы нийетлерди
сүйемен
Ата-бабам сүйген
нандай көрип.

Ұатанға, ұатанласқа
жаны ашымаған
Адамнын
керек емес
узақ жасы маған.
Мен ондайды кара жыландай
жек көремен
Қайда барсам да,
Қайда жүрсем де
Артық жер табылмас
өз ұатанымнан-өз үйимнен.
Мен
Өз ұатаныма,
Өз халқыма,
Өз адамыма үйирмені

ТАҢ АТЫП КИЯТЫР

Таң атып киятыр,
Азада нурларын
Таратып киятыр.
Кеўилимде хош сезим
Оятып киятыр.

Этирап тып-тынык,
Тып-тынык.
Жоқ ҳеш бир гинарат.
Ақ жуқа орамал жамылған
Таң кызы турыпты
Таўлардан сығалап.

Самал есер,
Самал есер...
Сытыр-сытыр бағ.
Қуслар оянар
Пытыр-пытырлап.

Жарпақ-жарпақ
Қырмызы нурлар
Тереклерге түсер,
Түсер дәрьяға.
Әжеп иренлерге дөнер
Толқынларда
Таўлана-таўлана.

Таң нурлары!
Таң нурлары
Түсер әйнегеме.
Түсер ол сүйиклимнің
Кремплин көйлегине.

Таң нурлары —
Ғаўаша гөрегінде,
Жүзимнің солқымында,
Жүрегімде,
Өмирдің толқынында.

Жолақ-жолақ
Қырмызы нурлар
Шашырар, шашырар, шашырар.
Киятыр таң ағып.
Арыў айғабағарлар
Зер кирпичлерин
Бирим-бирим таратып,
Күнге қаратып,
Ашылар, ашылар, ашылар.

Таң нурлары
Ұағанымның бойыша
Таралар, таралар, таралар.
Менің ұатаным
Таңнан нәр алар.

Мениң Ұатанымның
Көркі кандай!
Таңдай азада!
Мениң Ұатаным
Таң менен сөйлескен,
Халықлары
Жүзим солқымындай
Бирлескен.

Таң атып киятыр.
Таң атып киятыр.
Азада нурларын
Таратып киятыр,
Кеўлимде хош сезим
Оятып киятыр.

* * *

Аңлаў ушын улларынның,
Қызларыңның сулыўлығын,
Сүйиў керек еркелигин,
Сүйиў керек қыңырлығын.

Аўнаў ушын өз елиңнің
Атласын да, жипегин де.
Сүйиў керек гүллерин де,
Сүйиў керек тикенин де.

Ой-қыялың теңиз болып,
Тайга болып шуўласын дә.
Сүйиў керек өз елиңнің,
Арқасын да, кубласын да.

Қадирлей бил-барыс жерин,
Қадирлей бил хәр шөбин де,

Рухсатсыз үзбе гүлин,
Тәртиби бар кеңсениң де...

Сүй елинди рухсатсыз,
Сүй елинди сорамай-ақ,
Ел абырайы пүгин болсын,
Қалсаң да сен жалаң аяқ.

САРАТАН

От есип тур,
От есип тур, от есип.
Шөптің басын
Самал желпиіп қозғалмас.
Кумда мәйек писетуғын
Мезгил бул!
Ыссы күнде—
Қызғын мийнет ғажжа-ғаж.
Пахтакешлер—Дала гвардияшылары
Көзге түсер
Королиндей көзгирдин.
Пахтакештің кийиминен, үстинен
Жер ийиси,
Тер ийиси аңқыйды.
Яқ, жер емес, яқ, тер емес,
Олагер,
Онда зер, зер ийиси аңқыйды.
Пахтакешлер пахта жумсақ,
Бирақ та
Қатты мийнет кереклигин биледи.
Ис үстинде қабақ шытар бул уақта,
Сентябрьде
Ақ пахтадай ашылып,
Ақ пахтадай күледи.
Телефонлар
Мисли пошша торғайдай

Жумыс бабы шырлайды.
Директор да,
Агроном да,
Партком да
Отырмайды от басында қумғандай,
Кеңсесінде турмайды.

Хәуиринен
Сезип турман азанның,
Саратан бул, саратан бул!
Як, қайнаұлы қазан бул
Мийнет қайпап атырған,
Хәр ғауаша ғорек байлап
Хәр пәлек
Түйнек байлап атырған.
Қуяш мисли
Бес метрлей төбенде,
Шыжғырып тур,
Шыжғырып тур, шыжғырып.
Эптап өтип,
Қан қайнайды дененде,
Симирсең хәс муздай суўды
Муз қылып!

Өртенезак,
Өртенезак мына күн!
Тракторшы, суўшы да
Насосшы да қап-кара.
Бирақ, суўға, нурға қосып меҳирин,
Аппақлығын
Берер олар пахтаға.

Нур жаўдырып,
От жаўдырып аспан гур,
Суўдан шықпап жатсаң бир!
Терге батқан көйлеклер...

Алыў керек тек сығып,
Звенород та жуўырар,
Табельши де жуўырар
Табанынан от шығып.
Отлы хәўир,
Отлы хәўир жер-көкте,
Усамайды сирә, сирә ертеккс.
Ҳо ана мәдений шертекте
Тик шаншылып байрақ тур.
Аўыр затты арқалаған
Палуан киби бүгилип,
Насос жапты симирип,
Атызларға айдап тур.

Ғаўашалар меҳир емер,
Суў аралас нур емер.
Бутинги газетти көрсен,
Қанел, — деп, —
Күлип турар
Мәрт пахтакеш азамат.
Со азамат:
„Бизиң аўылдың жигити ғой, бала!“ деп
Нөкистеги хәмелдар да
Креслода ширенер.

Саратан бул,
Саратан бул, саратан!
От лаўлаған ошақ бул—
Қазанында ас пискен.
Басы да, қолы да
Пахтакештин бос емес
Қызғын жұмыс, қызғын мийнет,
Тәшүиштен!
Күн аппақ,
Нур аппақ,

Нийетлер аппак,
Сол ушын
Болажақ ғореклер аппақ...

ШЫРАЙЛЫ

Шашыраған жұлдызлар
Аспаны менен шырайлы,
Канатын керген ақ қуслар
Ушқаны менен шырайлы.
Адамзаттың баласы
Дослары менен шырайлы,
Ел исине үлесин
Қосқаны менен шырайлы.
Шайыр: Көркем қосығы,
Йошлары менен шырайлы.

МЕНИҢ РАКЕТАМ ЗУҰЛАП КЕЛЕДИ

Хәй, табият, мен инсанман, бас ийиң,
Мениң ракетам зуұлап келеди.
Еле ашылмаған гүлдер ашылың,
Мениң ракетам зуұлап келеди.

Ғурыжланса әрман атлы ақ кедем,
Жақын болып калады екен көк деген,
Айланысып жәмийетлик мәп пенен,
Мениң ракетам зуұлап келеди.

„Ай—24“ ти Айға қондырып,
Инсанның әрманын бойға қондырып,
Жарысканда сести жолда қалдырып,
Мениң ракетам зуұлап келеди.

Сазлап суңқар ушырғанда Байқоныр,
Тәбиренбей тура алады қай кеуіл?

Арқадан ба, қубладан ба әйтеуір,
Мениң ракетам зуўлап келеди.

Бақан болып төбедеги түнликке,
Жоллар ашып сол космослық кеңликке,
Бала яңлы зымлап жүрген шүлликке,
Мениң ракетам зуўлап келеди.

Айдан топырақ алып, Айдан үлги алып,
Күннен қызыў алып, күннен нурланып,
Мисли океанда жүзген бир балық...
Мениң ракетам зуўлап келеди.

Балалар дурыс айтар „Айды әпер“ деп,
Аға деп асылып, бәлент көтер деп,
Олардың өзлери Айға жетер деп,
Мениң ракетам зуўлап келеди.

Мениң заманымда адам қолы узын,
Жұлдызларды қысымлайты сол ушын,
Теңселдирип Кризислер теңизин,
Мениң ракетам зуўлап келеди.

Илгир зейин, озық ойдан қураптан,
Ишине жүкленген мықлап мың әрман,
Пәрұаз алып минип космодромнан,
Мениң ракетам зуўлап келеди.

Болса да алдында қанша қарсылық,
Елдің мәпи ушын көкке шаншылып,
Қайтқан солдат киби хызмет таўсылып,
Мениң ракетам зуўлап келеди.

Айдан ғайып болып дем арасында,
Ай менен жұлдыздың кең арасында,

Бес жұлдыз жарқырап пешанасыңда,
Мениң ракетам зуулап келеди.

21-август, 1976-ж.

АРЗЫР

Ҳақыйқатлык деген инсан қуралы,
Кастерлеп алтынға қапласаң арзыр.
Кеўил деген сезимлердин булагы,
Ҳәрдайым азада сақласаң арзыр.

Дослықтың жолынан егер ким аўса,
Оның себебинен көpler муңайса,
Ҳақыйқатлык суўы егер ылайса,
Айыпкерин таўып судласаң арзыр.

Кеўилди қуўантар тақия шытақлы,
Кеўилди қабартар сөзлер путақлы,
Оқығаннан гөре жаман китапты,
Тас төсекте жатып уйқласаң арзыр.

Ким сүйсинбес кийик пенен кекликке,
Ким сүйсинбес жасыл майса-шөпликке,
Ким гирбин қондырар болса пәкликке,
Ашыўға буўлығып шытнасаң арзыр.

Кимсеге дунья-мал, кимге дос керек,
Жаман қонсыдан дәрхал көш бөлек,
Дослық шәменинен гүллер дәстелеп,
Кеўил сарайына тақласаң арзыр.

Жай көриксиз түтин менен дүтленсе,
Жаң көриксиз ҳақыйқаты бүкленсе,
Мың жаманнан бир жақсылық күткенше,
Бир жақсының кеўлин шадласаң арзыр.

Ерлик хәм мәртликке толы бул заман,
Кушағы қулпырған, қойны гүл заман,
Бир жақсының исин етпес мың жаман,
Аты-затын есте тутпасаң арзыр.

Жаманлық алдында азба шөп болып,
Дүзиу болсаң гәрдийип жүр бек болып,
Жақсылық жолында жансан от болып,
Шоқ болып ғыжласаң, лапласаң арзыр.

Жақанның бәри жай хош қылық ушын,
Бир карыс жер обал пәс қылық ушын,
Ийгилик ис ушын, жақсылық ушын
Жулдыздан жулдызға атласаң арзыр.

* * *

Турмыс деген қыйын екен.
Қыйыны:
Таусылмайды оның жүги, буйымы.
Соның ушын бәрін қосып
Арқалайсаң тырмышлап,
Болмаса,
Жыйғанларың жайрап қалар
Тум-туста.
Қыз бала да
Шыққаннан соң турмысқа,
Оның жүгин арқалайды тырмышлап.
Болмаса,
Жайрап қалар қазан-табақ
Шөмиш, қасық, қырғыш та.

СҮЙЕНЕДИ АДАМҒА АДАМ

Қапаланып тартқанда жәбир,
Сүйенеди адамға адам.

Кууаныш та жалгызга аўыр,
Сүйенеди адамға адам.

Дийуал сүйенеди дийуалға,
Таўлар сүйенеди таўларға,
Хәрким гезек-гезек мийманда,
Сүйенеди адамға адам.

Ғайры демей миллетин, ултын,
Алыс демей мəkанын, журтын,
Әне сөйтип бийғарез, бийпул,
Сүйенеди адамға адам.

Кулақ салың досларым. гәпке.
Пыр-пыр уйықлап жатырған кәтте,
Нәрәсгени ес билип хәтте,
Сүйенеди адамға адам.

Күнлер келер, билемен анық,
Жер жүзинен жарақ жоғалып,
Қара көкиреклер ағарып,
Сүйенеди адамға адам.

Мүриүбеттин шуғласы түсип,
Бир-биреўге көринер ысық,
Не тапқанын бөлишип ишип,
Сүйенеди адамға адам.

Қосылады елге ел келип,
Дүнья гөззал мен хәм сен келип,
Бир айбатлы асқар таў көрип,
Сүйенеди адамға адам,

Континентлер ийин тиресип,
Бирин бири турар сүйесип,

Жаксылыктын самалы есип,
Сүйенеди адамға адам.

Океанның аржақларынан,
Бул дүньяның жан-жақларынан,
Кол берсип көрсип мудам,
Сүйенеди адамға адам.

Жалғыз адам ғарип, бийшара,
Бирлескенде күши қаншама,
Жерди өзи сүйеп турса да,
Сүйенеди адамға адам.

* *
*

Мен жортаға жылай алмайман,
Күле алмайман да жортаға.
Халайықты қалай алдайман,
Алдау бәлесинен қорқаман.

Адам көз жас төкпесин десең,
Тилди шенгел етип сүйремең.
Адам қайнап келесин десең,
Хәргиз, хәргиз жалған сөйлемен.

Ғақыйқатлық түссе курдымға,
Жағып излер едим мың шыра...
Ғарремлиги басқалардың да
Жүрегимди қоймас тынышына.

Айтқанымнын лекини мине:
Сүйер болсан, егер, сүй анык.
Бир уақтағы өтиригиме
Түсимде де жүрмен уялып.

Әуелден де адамиызаттын
Жеги қурты өсек дер едим.

Хүрейн ушын ҳадалый гәптиң
Жүрегимди төсеп берейин.

Өтирик те атом бомбадай,
Харал егер егер жарылса,
Өтирик хәм бомба болмағай,
Ырас сөз айг егер табылса.

Нур алынар атомлы қоздан...
Өтирикти айтып онда мен,
Алдасам да тек илажсыздан.
Адам бахты ушын алдар ем.

ӨЗБЕКСТАН

Бараберсин бар жәнистиң жайына,
Нәзерим Ферғана багына түсер.
Ташкент десем оранған гүл шайыға
Бир зийба келиншек ядымә түсер.

Сүйдим бул диярды дузын ишип кеп,
Дилбар қызларынын тили сүшик деп,
Кеўлимнен сорасам қай жер ысық деп,
Гөззал Өзбекстан пайыма түсер.

Бөленген бул үлке ағла дәстүрге,
Жасы хәм ғаррысы қолы көксинде,
Аўыр сөз сөйлемес хәргиз хешкимге,
Сыйласық, мүриўбет жайына түсер.

Сулыўлар ушқынып өтсе тусыннан
Бир мысқалдай қалар ақыл-хуўшыңнан.
Бир кеса шай емес, меҳир усынған
Өзбегим өз ағам жаныма түсер.

Бул әжеп бостанға кеуил берилсин,
Нәпис-гөззаллыққа жаным шомылсын,
Сахнаңды көркейтип дилбар ойыншың,
Таўлана-таўлана бабына түсер.

Мырзашөлде қутлы қоныс құрғанлар,
Андижанда аппақ-аппақ қырманлар,
Хорезмде шийрин-шийрин әрманлар
Мийўалы бағ болып малына түсер.

* * *

Мен ҳаққында шығарып ҳүким,
Айыр мени байрам-тойыңнан.
Болсын десең шадлығым пүтин,
Қосығымнан мени айырмаң.

Ақ көкирек болса ҳәр адам,
Сумлық болмас ақыл-ойыңда.
Айыр мени өтирик-жаладан,
Ҳадаллықтан мени айырма.

Шадлық таўып усы бостаннан,
Қуўанышым сыймас қойыңға.
Айыр мени жалған дослардан,
Ҳадал досларымнан айырма,

Бул дүньяда ырас сөзлерден
Қымбатырақ не бар шайырға?
Айыр мени шийрин түслерден,
Ашшы ҳақыйқаттан айырма.

Небир-небир аўыр жүклерден
Салмақ түсіп турсын мойыңға.
Айыр мени женилликлерден,
Аўырлықтан мени айырма.

Ұатаныма сөз айтпа ойнап.
Түсімде де оннан айырма.
Жазаласан жазала байлап
Ана жерде өскен қайыңға.

Шырайымды урлайын десең,
Жаслығымнан айыр, қайылман.
Ардан жуда қылмайын десең,
Ана жерден мени айырма.

* *
* *

Күйдирмең кисини
Қап-қара болғанша.
Шыдамлы болмаңыз
Ақ қара болғанша,
Көйлегің достыңнан
Көп ғана болғанша,
Байлық деп биреуіге
Мұптала болғанша,
Шынлық деп гүресиң
Әптада болғанша.

ДОСЛЫҚ ҰАҚҚЫНДА

Егер дослар менен дүнья бөліссең
Кеуілден гүл емес, жантақ шығады.
Егер дослар менен дийдар көріссең,
Кеуіл жұлдызлары жайнап шығады.

Дослық-бул мүлк емес жолдан табылған,
Ол әзелден руўхымызға еніскен.
Олсыз бола алмайды адам бауырман,
Олсыз пәк бола алмас хәтте периштең.

АППАҚ ҚАРДЫҢ ҮСТИНДЕ...

Ақ иреңлер болмаса
Шықпас шадлы сестин де.
Гирбиң қалмас аўнасан
Аппақ қардың үстинде.

Ақ қар—қыздың күлкиси,
Аппақлығы тистиң де...
Келмес кимнің жүргиси
Аппақ қардың үстинде.

Ақ қар—аппақ сыйларым,...
Ақ қосығын Пушкин де
Жазғанба деп ойладым
Аппақ қардың үстинде.

Болсын кеўил гиршиктей,
Алдамасын ҳешким де,
Қуйылып тур нур сүттей
Аппақ қардың үстинде.

Басым еди ақ ирен
Биз оқыған үшкилде.
Ҳадаллыққа ант бериң
Аппақ қардың үстинде.

Балалықтан ержеттик,
Сол... сайлаўлар есимде.
Эткеншегин тербеттик
Аппақ қардың үстинде.

Он төрттен ай туўылар...
Кеўлинде жоқ ҳеш гийне.
Қара бала жуўырар
Аппақ қардың үстинде.

* * *

Бул дүньяның қызықлары көп...
Бирим-бирим көріп таныстық...
Адам ушын бул дүньяда жоқ
Айралықтан артық алыслық.

Мениң ушын бул дүньяда жоқ
Ұатан қушағындай нурлы жай,
Бөбек ушын бул дүньяда жоқ
Ана қушағындай жыллы жай.

IV

ПОЭМАЛАР

САДЫКЛЫК

Жулдыз семген. Ярым ақшам.
Әсте барды жүк қасына
Хәм де күтти ярын ақшам,
Кеуил қойып ықласына.

Үй ишинде шыра болса
Өлимсиреп жанар еди.
„Шамшырағым келеғойса
Үйим жақты болар еди“.

Деп ойлады Гүлзийбашым,
Есик бетке қарады да,
Зорға тугып көзде жасын,
Нәзер салды қарағына.

Анасының арзыу-қалын
Билмейды ол, нәресте ғой.
Гейде-гейде қамыққаны
Елес-елес... сәл есте ғой.

..Жаман ойды ылақтырды,
Қунназарым келер деди.
Есик бетке қулақ түрди,
Есик бетке елеуреди.

Аяқ сесті еситилсе,
Кияғырған сол ма деди...

Кой, кеуилим гүрсингенше,
Ҳеш үмитсиз болма деди.

* * *

Үмитсиз де болмады ол,
Ярын күтти—үмитленди.
Жаўынгерди келмеді ол,
Алдына да шығып көрди.

Бәхәр келер, жаз келер деп,
Бес жыл өтти арадан да.
„Яр көзине салмайман шөп“
Деди кули қарағанға.

* * *

Бармады ол төркинине,
Жаўынгердің үйін бақты.
Ырза болмай сол күнине,
Төркін бети қуыңлатты.

Үйге жүр деп әке келди,
Үйге жүр деп шеше келди...
Бауырына басып улын,
Жесир күни кеше берди.

Жаўынгердің шаңарағын
Жығып қалай кетермен дер.
Оның бала-шағаларын
Қыйып қалай кетермен дер.

Гүлзийбанын дәмеси мол,
Быйыл-жарын келер деди.
Жаўынгердің анасын ол—
Әўлийедей енем деди.

Колхозға ол болып билек,
Элпешледи, асырады.
Кеўлин бузып жүрмесин деп,
Көз жасларын жасырады.

Ол жумысқа ерте барып,
Қайтып жүрди ымыртларда.
Тандырын бир өртеп алып,
Қый тасыды сууықларда.

Тазалады мал қораны,
Ертели кеш гүйбенледи.
Қыста отын арқалады...
Не өнерди үйренбеди!

* *
* *
* *

Бир ўақья елеберин
Келе берер көз алдына.
Баўырын қум етти оның,
Жамаан еди қазар мына:

Ҳақ ниїет, ҳақ кеўил менен
Барып еди военкомға.
Сол кәрада Сенин деген
„Қара қағаз“ берди қолға.

Бул сум қабар тесип өкпе,
Түсти қолдан „қара қағаз“...
Өзи барып ҳәсиретке,
Тап болды бул бәле қағаз!

Барып еди ийши келсе
Азырақ ҳәк сораыйи деп,
Қунназары келгенинше
Жайын ақлап қояйын деп.

Барып еди толы болып,
„Қара қағаз“ дус болар ма!
Тағдир бунша қатаң келип,
Бүйтип нийет пуш болар ма!

* *
* *

Гүлзийбаның көзінде жас,
Гүлзийбаның жүзи солғын.
Отырғанын муң аралас,
Минекей мен тағы көрдим.

Көз алдына елеслетип,
Яр дийдарын сағынады.
Яры жоғы тур-ау өтип,
Басқа бәри табылады.

Көз алдына келе берер
Бирге жүрип оқығаны...
Көз алдына келе берер
Арнап кесте тоқығаны.

Көз алдына келер тағы:
Бахытлы күн-қосылғаны,
Бир жыл өтпей мәрт сунқарын
Алысларға ушырғаны...

Гүлзийбаның қолларында
„Қара қағаз“ қалтырайды.
Гүлзийбаның қолларында
Сары жүзик жалтырайды.

„Қара қағаз“ Гүлзийбаға
Зәхәр сууын иширеді.
Сары жүзик Гүлзийбаға
Ярын еске түсиреді.

Алса да ол „қара қағаз“,
Инанғысы келмес ұаслан.
Кешиксе де келгей шабаз,
Қостары ғой қудай қосқан.

„Қара қағаз“ қурып кеткей,
Гүлзийбаны жылатпасын.
Жүр ғой анау Жумабеклер
Кийип алып пилоткасын.

Аяғы жоқ, қолы пүтин—
Келипти ғой Нурман аға.
Келсе болды деми пүтин,
Ел ишинде қор бола ма?

Биреу қайтып келди десе,
Ол үйінде тура алмады.
Биреу қайтып келди десе,
Соннан барып сорағлады.

Қоңсысынан ешек алып,
Болса дағы дауыл қатты,
Көрип қайтты кеше барып
Қуйындағы Жарылқапты.

Кимнен барып сораса да
Көрдик деген жан болмады.
Ара-тура жыласа да,
Ойы татлы таңлардағы...

* *
* *
* *

„Ырастан-ақ сум әжелден
Дуұры кабар келгени ме?
Ұрымнан қалай безермен,
Исенбеймен өлгенине.

Ашықтың ақыбети
Усылай болып пйткени ме?
Қайда қалды хак нийети?
Көп болды ғой кеткенине.

Егер қудай билсе есин,
Жағдайына қарамай ма?
Ең болмаса нәрестесин
Аямай ма, аямай ма?!

Бул карадан кеткенинде
Өлиў ушын кетиппеди?
Кетседағы шеткериге,
Күтип тур ғой етиклери...

Сарғайдым деп меннен бетер,
Күтип отыр анасы да.
Кеткен адам келмеймекен—
Бир айланып баласына?

Инанбайын десем мынаў:
„Батырларша өлген“ дейди.
Инанбайын десем мынаў...
„Гүдер үзбе меннен“ дейди.

Өлди дейин десем тағы
„Келемен“ деп айтқаны бар.
Үлкен үмит, үлкен мәни—
Жазылған көп хатлары бар...“

ҚУННАЗАРДЫҢ ХАТЛАРЫ

1.

„Жүрген жерим—Украина,
Жүрген жерим—Хаковка.

Жаў-жарағым қолларымда,
Мен жатырман окопта.

Өскен жерде ақыл-ойым,
Өскен жерде қыялым.
Қушағына енсем деймен,—
Баўыр басқан уяның.

Үш мәртебе жараландым,
Оқ қаймықты үш ирет,
Тазалап бул қараларды...
Қайтаман ғой... кеширек.

Жаўдың оғы жулады деп
Ой келмесин басына.
Жаўынгердің мурады көп...
Бараман ғой қасына.

2.

Шаққан жазар қалемим,
Шаққан атар автомат...
Саған жоллар сәлемим
Хәм айтарым нақма-нақ:

Қайтарамыз қаўипти,
Елдің арын қорғаймыз.
Баслап ойын-заўықты,
Жеңис пенен барғаймыз.

Жаў урысқа олақ-тә,
Жаў жүдә хәм сумлықлы.
Бузалмайды, бірақ та,
Бизнің дослық, бирликті.

...Күн шығыстан таң атса—
Қуяш нуры күлімлер,

Қуяш жүзин қаратса—
Келеди деп билиңдер.

Келеди деп билиңдер—
Булт артынан күн шықса.
Келеди деп билиңдер—
Жер бетине гүл шықса.

...Кемсеңлемей ийегин,
Жадырасын жамалын.
Сонда сөзсиз тийеди
Туўған жерге табаным.

3.

Күт сүйиклим, сарғайма.
Мени жаўынгерим де.
Ғам-ғуссаның, қандай да,
Арасында көринбе.

Күт сүйиклим ойланбай,
Күт сүйиклим, узақ күн.
Сүйгениң қалмас айланбай,
Жақыны болар узақтың.

Өткинши бултлар өтеди,
Жулдызлар қалар аспанда.
Күт сүйиклим, көктеги
Жулдызлар жымыңласқаңда.

Күт сүйиклим, жадырап
Қуяш шығып нурланса.
Өзим тиккен тереклер
Самал менен ырғалса.

4.

Дарақлар саўлат бағыма,
Бир шақасы зыят ғой!
Шақаларын жаўыңа
Сындырғызыў уят ғой!

„Ер басына күн туўса—
Етиги менен суў кешер.
Ат басына күн туўса—
Аўызлығы менен суў ишер“—

Деген сөзди бабалар
Айтып келген емес пе?
Туўған жерди жанынан
Артық көрген емес пе?

Душпанларды жек көрип,
Мәдәт тиле бизлерге.
Қуўанышты жеткерип,
Қосыламыз сизлерге.

5.

...Мен еслеймен ақ сүт берип
Асыраған анамды.
Мен еслеймен қуяш нуры
Шашыраған даламды.

Көз алдымда үй беттеги
Қуўанышлы гезлерим...
Мен еслеймен нәрестемнің
Жаўдыраған көзлерин.

Мен еслеймен көзлериндң—
Көзлериндей кийиктиң.

Адресим өзгерилді..
Қайтаман ғой, сүйиклим!

Мына солдат-сүўретим ғой,
Альбомыңа салып қой.
Бизге қайым кийим көрсен,
Пулың жетсе алып қой.

6.

Обалына қалды-аў урыс—
Қаншама көз жаслардың!
Сөйлер онда мылтық, қылыш..
Дәркар емес бас қайғың.

Муздай қарды төсек етип,
Муздай тасты дастандым.
Қадири өгти тынышлықтың,
Қадири өгти қостардың.

Ұах, қаншама қан төгилді!
Қанша досты жерледим!
Душпан қуртты қанша егинди,
Не бұлгинди көрмедим!

Неге олар бассынады,
Мен олардан кембедим!
Лазым маған елди қорғаў,
Лазым жаўды жеңбегим!

Қурал алдым қолларыма,
Елим ушын, сүйиклим,
Душпан келген бағларыма,
Өлим ушын, сүйиклим.

Атланғанман жаўларыма,
Жениў ушын, сүйиклим.
Атланғанман жаўларыма,
Сениң ушын, сүйиклим.
Сен қарай бер жолларыма,
Мениң ушын, сүйиклим!

7.

Сүүретинди алдым бүгин,
Хатларыңды оқыдым.
Көп қуўанып қалдым бүгин...
Өзгерипти секилиң.

Маған „Қашан қайтасаң?“ деп
Сораў бере берипсең.
Азғана күн сабыр еткіл,
Азғана күн көнлик сен.

Жаўдың басы қайтарылды,
Келеди де ҳәрдайым.
Буннан басқа айтарымды
Барғаннан соң айтайын.

Бизиң Ұатан бағымызды
Бассынғанды ар билип.
Биз қуўамыз жаўымызды...
Ұатан бизге мәңгилик!

Мениң усы сөзлеримди
Кеўилиңе түйип қой.
Мениң ушын перзентимнің
Жүзлеринен сүйип қой“.

„Усыларды оқып турып,
Сөзин қалай қыя аларсаң?
Биреу менен қатты күлип
Турыуға да уяларсаң.

Усыларды оқып турып,
Сөзлерине инанасаң.
Көзіндеги жасты тыйып,
Қуғанасаң, қуғанасаң!

Қой, кеуилим әззи болма,
Қапаланып қамықпағыл.
Қуғанышқа қанат қомла.
Яр күтиуден жалықпағыл.

Сәуер ярым, дийдарыңды,
Көргенімше күтейин мен.
Саған арнап ойларымды,
Өлгенимше күтейин мен.

Басқаларды „ярым“ деуден
Тәним менен жийренейин.
Садықлықты жауынгерден
Жаным менен үйренейин!

Ұатан ушын жанын берген
Жауынгерден аярым жоқ.
Сениңдағы меннен өзге
Күтетуғын хаялың жоқ“.

Узақ жыллар күтти ярын,
Узақ жыллар үмит етти.

Жылжып өткен Ұакытлары
Баласын да жигит етти.

Ұатанының арын арлап,
Өлип кеткен яры есте...
Ақша жүзин әжим торлап,
Жақынласа берер печке.

Узап кеткен жаслық шағын
Гейде-гейде ойланады.
Қыял гезип жаслық бағын,
Бул ғалына айланады.

Алдындағы баласының
Бир қызығын көрсем дейди.
Орнын жойтпай ағасының,
Уқшатып той берсем дейди.

* * *

Сол Гүлзийба шеше бүгин,
От ғыжлайды ошағында.
Ойлайды ол кешегини...
Қалай болған жас Ұағында?

Шашларына ақ енипти,
Қартайыұдың нышаны ма?
Қыял оны әкелип тур—
Татлы сезим қушағына.

Қосылғаны — Қунназары
Көз алдында күлип турар...
Көзин ашса түстей бәри,
Хәммесин де билип турар.

Яр дийдарын көрсем дейип,
Көз алдына келтиреді...
„Адамзатты адам сүйіп,
Адам неге өлтиреді?!...“

Жақ, жақ, ұаслан Қунназарды
Өлгенлерге жорымайды.
Келетуғын күни барды,
Көп күтиўден мойымайды.

Күтеди ол шын сүйгенин—
Өмириниң жарасығын.
Күтеди ол жаўынгерин
Ұәм әкесин баласының.

Күтеди ол өмиринше,
Жыллар өтип бара берер.
Күтеди ол, кеўилинше;
Киятырған бола берер.

Отырыпты көзин жумып,
Минекей ол, от басында.
Қыялында бойшаң жигит—
Қунназар бар ықласында...

Узақ жолдан жүре-жүре,
Босағадан адымлады,
Кирип келди мине,
Көзин ашса: ядындағы...

Күтеди ол. Күткен сайын
Қадирлейди жаўынгерди.
Күтеди ол. Күткен сайын
Әдиўлейди аўыл-елди.

1970—1974-жс.

ҒАРРЫНЫҢ ӘНГИМЕСИ

1.

„Қудай“ деген сөз бар еди,
Жоқ еди өзі.
Биз мұдамы аш едик,
Тоқ еди өзі.
„Бахыт“ деген сөз бар еди,
Жоқ еди өзі.
Бизге қарағанда
Шеп еди өзі.
„Теңлік“ деген сөз бар еди,
Жоқ еди өзі.
Жүреклерге басылған
Шоқ еди өзі.

2.

Шадлығымыз жоқ еди,
Уйайым батпан.
Бай сени сөгеді,
Баспанәң—шатпаң...
Бай көзин алартса,
Көзи кәсадай.
Табылса қуғандық
Бизге басалай.
Бийдай нан жемедик
Сирә айында.
Жармамыз шайылып,
Қелмес шайымға.
Балам, биз көрмеген,
Азаптар бар ма!
Ұешбір уйайымсыз,
Ишилмес жарма.
Байларға жалланып,

Болғанбыз жалшы.
Бирдей үстимизде
Ойнаған қамшы.
Қууаныш—байдики,
Көз жас—бизики.
Балам, ол дәуірдин
Жоқ ҳеш қызығы.
Қудай қырын қарап,
Болды бай залым.
Бизди излеп тапты,
Болса кайда муң.
Көп сарсылып кетти
Дизеден дәрман.
Бахыт бизиң ушын—
Болды тек әрман.
Нешше жыл байлардың
Айдап шығырын,
Өгиз қосып,
Өгиз жетедим.
Бахыт қайда бизге?
Көрмедик ҳаслан,
Ғәсиреттен бөгениң.
Үстим алба-далба,
Өкшем қырк жарық,
Сарсылып жүргенмен
Қудайға налып.
Қудай да ол күнде
Байға жақ болды.
Барлық бәле-қада
Бизге тап болды.
Заўқы-сапа сүрди
Жууан құрсақлар.
Бай қызы шошаңлап,
Жүрип ыржақлар.
Ал, күни құрысын
Жарлы қызының,

Нәрсе көре алмады
Дүнья кызығын.
Мудам муңлы болды,
Мудам сыңсыды.
Қасынан қалмады
Сирә уршығы.
Ислеўге шара жоқ,
Енди нетерсең?!
Гүнәкар боласаң
Қатты жөтелсең.
Гүллән бай бизлерге
Жаў болып шықты,
Көтере бересең
Аўырманлықты.

3.

Күн өтпеди көз жас
Етекке тамбай*
Лекин, Ленин шығып,
Ашылды маңлай.
Мен өзим билмедим
Соқыр ҳәрипти.
Жаңа заман туўып,
Ҳәрип танытты.
Қалеген ислейди,
Қалеген оқыр.
Несийбем молайды,
Қудайға шүкир!
Нағыз көкирегине
Берген киси екен.
Ҳәзирги планлар
Соның иси екен.
Ҳәммени босатты
Зорлық, қысымнан.
Бүйтип ислеген жоқ

Ҳешбир мусулман.
Не керегин тайын,
Болмайсан мўтэж.
Мына свет деген
Қандай этияж!
Шырт етип өшеди,
Шырт етип жанар,
Заман жылдан-жылға
Жақсарып барар.
Бизлерге керекти
Хўкимет ғамлар.
Кийиўге кийим көп,
Жейтуғын нан бар.
Өзиңдей оқыған
Ул-қызларым көп.
Биреўлери доктор,
Биреўлери сот.
Менде де саўат бар
Шалама-шекки.
Көп ғана нәрсеге
Қолымыз жетти...

4

„Баяғы жыллары—
Бала ўақларда
Хабар шықты:
„—Ленин киятыр,—деген,—
Бизиң жақларға ..“
Ленинди көрсек!—деп,
Жолға қарадық..-
Ленинди көрсек!—деп,
Өтти балалық.
...Егин егилмеген
Қолтық-қойынға—
Қой бағып жүр едим...

Жаптың бойында.
Бир ұақта қасыма
Бир киcи келди.
Айтқан сөзлерине
Кеўилим толды.
Үстинде шекпени,
Белинде белбеў.
Жасы қырқтан асқан,
Елиўден кемлеў.
Пешана келискен,
Қарасам түсине,—
Усайды наятый
Бир жақсы киcиге.
Сорады шешемди,
Сорады әкемди.
Ұәм тағы аўхалды
Ұәзирге шекемги.
Киcи екен өзи бир
Ақыллы, табанлы.
Мақтады болажақ
Бахытлы заманды.
„Большевик орнатар,
Тәртипги жаңадан.
Елимиз болады
Бахытлы абадан“.
Деди де ол киcи
Кеўилин ақтарды.
Сөйтти де бир жаққа
Асығыс атланды.

5.

... Ленинди айтысқан
Ауылда көп болды,
Мереке, тойларда
Дыққатлы гәп болды.

Лениннің хабары
Толқытты аўылды.
Дийханлар арасы
Болды көп гаўырлы.
Дийханның бәри де
Болды ең жақыным.
Ленин, Ленин болды
Басы гәпиниң.

6

. . Сөйтип бул атаң,
Күнлерден бир күн:
Көрген газийттен
Лениннің турқын,
Ленинди көргеним—
Мине усы екен
Баяғы көргеним
Басқа киси екен.
Лениндей көринди
Ол ўақта маған:—
Жыллы сөзин айтқан
Бийтаныс адам.
Ленин бе деп қалдым
Болса шекпенли.
Ленин бе деп қалдым
Жолдан өткенди.
... Оның сүүрегине
Узақ қарадым.
„Бахытқа жетесең,
Еле қарағым“.
Деген яңлы болып
Маған сезилди.
Тап өзін көргендей
Сездим өзимди.
Бул атаң көп сөйлер,

Тыңла ал енди,
Мына сөзлериме
Кулақ сал енди:
Сондай дүзиу болған
Лениннің жолы.
Сонлықтан Ленин деп
Атаған оны.
Ленин — ғақыйқаттың
Нағыз өзи екен.
Партияның сөзи —
Оның сөзи екен
Минекей халықлардын
Ашылған бахты.
Ленин — өз алдына
Дүнья екен жақты.
Ленин — халыққа куўат,
Дем алыс болды.
Ленин — дәртке дәрман,
Куўаныш болды.

Январь — февраль, 1970-жыл.

МАЗМУНЫ

I Дәуір. Адамлар. Өмір құбылыстары.

Исенбеймен басқа жәннет бар десе	4
Ағып барар ақ сәуле	5
Ертекерден озып	6
Адамлар ояу	8
Кийімлер көк	9
Ғауқылдасар қарақалпақлар	10
Жол	12
Жабаным, жасыл далам (Дүркін)	14
Көз көргенлер	16
Көп еді мүшкілимиз	17
Қара таллар	19
Алыстағы досқа	21
Ауылдың адамлары	21
Кәткуда	23
Турақлы адам	24
Оспан бала	25
жап-жасыл, жасыл, жасыл	28
Сен мениң талпынарым	29
Арал сазлары (Дүркін)	30
Қумлы жағадәғы ойлар	31
Толқынлар	33
Дүзгин	34
Мойнақтың қара қызы	35
Келдим Арал бойларына	36
Балық қабыллайтуғын жайда	37
Көрдим бүгін келиншекті	38
Қайықтағы қыяллар	39
Ауға түскен балықлар маған	41
Сәлем	41
Алтын ағыс	42
Мың жыллық дослығым бар	44
Шопан	47

II Әжеп сезимлер. Ойлар

Ленинлик идея	50
Бәхәр әйямы	52
Адам болыу	53
Жигит отыр гүл дийдарға караған	53
Ертең бул жерлерден поезд өтеди	54
Мейли бийтаныс бол, мейли таныс бол	55
Жақсылықтың белгиси	56
Ой толғауы	57
Өмир толғауы	60
Ана жер толғауы	61
Бәлентлик	62
Бахыт	63
Көпдур бул дүньянын кемис-кутығы	64
Аббаз шайырдың азасына	64
Жауын жауып турды сәске уақытында	66
Көклем қосығы	67
Гүл-гүл дөнип тұрсын ана тәбият	69
Сен өзін	71
Алтылықлар	72

III Ақ қағазда аппақ дүнья. әдиули әрманларым

Көзлерім жолында	78
Туұылған мәқаға	78
Жана жыл қосығы	79
Оянаман таң шағы	81
Саған мегземес	81
Үш ай болды	82
Муз үстінде	83
Шыдамсызлық әдетти бастан	83
Күтиу	84
Наурыз	85
Сүйсиниу	86
Бул ақшам	87
Қулпырған бир дүнья өзи қызлардың	87
Бул тәбият қушағында	88
Ғаяллар	88
Күн шығыс муқамлары (дүркіннен)	91
Адамийзатта әуелха	92
Демегил достым хәрғиз	93
Өмир деген не бул	93
Сүйемен деп	98
Таң атып қиятыр	101

Аңлау үшін уларынын	103
Сараган	104
Шырайлы	107
Мениң ракетам зуулап келеди	107
Арзыр	109
Турмыс деген қыйын екен	110
Сүйенеди адамға адам	110
Мен жорғаға жылай алмайман	112
Өзбекстан	113
Мен ҳаққында шығарып ҳүким	114
Күйдирмен кисини	115
Дослық ҳаққында	115
Аппак қардын үстінде	116
Бул дүньяның қызықлары көп	117

IV Поэмалар

Садыклык	120
Ғаррының әңгимеси	134

На каракалпакском языке

Тулепберген Матмуратов

ОТКРОВЕНИЕ

Сборник стихов и поэмы

Издательство „Каракалпакстан“
Нукус—1977

Редактор *Б. Кайыпназаров*
Худредактор *И Кыдыров*
Техредактор *Ж. Досжанова*
Художник *К. Нажимов*
Корректор *Э. Абдираманова*
ИБ № 250

Терийге берилген ўақты 25/VII 1977. Басыўга рухсат этилге ўақты 15/X—77 Қағаз форматы . 70x108¹/₃₂ РК №33790 Көлеми 4, баспа табақ, 6,3 шәртли баспа табақ 5,0 есап баспа табак
Тиражы 5000 Баҳасы 85 т.

„Каракалпакстан“ баспасы, Нөкис қаласы, К. Маркс көшеси, 9.

ҚҚАССР Министрлер Советиниң баспа полиграфия хәм кита саўдасы ислери бойынша Басқармасының „Правда“ ның 50 жыллығы атындағы Нөкис полиграфкомбинаты. Заказ 117.